

Կեսարի
տարփառի

84
ժ-60

Կ Պոլս
1920

2011

2003

1908 ՄԱՏԵՆՈՇՈՐ

թիվ 1

ԳՐԵՑ

ՐՈԼԼՈՆ ՏԸ ԺԷՐՎԱԼ

ԿԵՍԱՐԻ ՏԱՐՓՈՒՅԻՆ

Կ Ա Մ

ԵՐԴՄՆԱԴՐՈՒԺ ՔՐՄՈՒՅԻՆ



K. KALFAYAN

27388-ԱՅ

Օրուան նորություն

Հրապարակելու ԱՐՄԵՆԻ ԼԻԻԲԼԵՆ, Եւանգելիստական ձեռքարկման-Տուներու կողպախցիք Գին 10 դր.

Կեդրոնականի Յակոբ Արամանկան, Պապը Ալի ձաւսեայի, Քեչիս Է.Ե. խան: Կը փոխուի բոլոր գրականներու մօտ:

Ամենեկն շատ կարգացում

Ամեն լեզուներու բարգձմանում

Ժամանցի գրքեր

1. Ներք Քարթրը 1—5 հրապարակելում է. գին 15 դր.
2. Նախ փոխքերքերն 1—12 հրապարակելում է. գին 7.5

Այս շարքի ամեն կողմ փնտաւել

3. Անգլիացի հոգաւորականի զաւանթի ուսուցիկան ՇԷՐԼՈՐ ԶՈԼՄՍԻ նոր արկածներու Ա. Գիրքը, Կարմիր մարդը պնկերակցութիւնը:

4. Արսէն Լիւբեշի Բ. հատորը գալ շարքում: Կեդրոնականի Յակոբ Արամանկան, Պապը Ալի ձաւսեայի, Քեչիս Է.Ե. խան:



“ԱՐԱՏ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ,”

Թիի 1

ԴՈՒՆ ՏԵ ԺԵՐԿԱԼ

84

Ժ-60 ա6

ԿԵՍԱՐԻ ՏԱՐՓՈՒՅԻՆ

Կ Ա Մ

ԵՐԴՄՆԱԴՐՈՒԹ ՔՐՄՈՒՅԻՆ

ԹԱՐԳՄ. ՇԱՐՑՈՒԿ



Գ Ո Ւ Ի Ս

Տպագր. «ՇԷՄՍ» — 1920

ԳԼՈՒԽ Ա.

Նուիրական Մղամուրնը

Արշալոյսը դեռ նոր ծագած է, և իր քունէն յամբօրէն կ'արթննայ կաղնիներու հնաւուրց անտառը, որ մնայլ ու խորհրդաւոր, Արվէրնի երկրին մէջ գտնուող ժէրկօլիի դռներէն սկսեալ կը տարածուի մինչև հեռուն, էլապէրի լուիկ ամերէն անդին. նուիրական ու ահաւոր անտառն է ան, ուր ամենէն քաջասիրտ մարդիկն իսկ կը թափառին դողահար:

Ծիւղերը կը շարժին, թռչունները կ'երգեն, բարի չիցուններուն նուիրուած առուակները և ակերը կը շոսին զուարթ մրմունջով մը, ու պտերներուն տակ կը տուի գարշելի սողուններու և կենդանիներու սողոսկումը:

Արեւը կը ծագի:

Եւ ահա՛, կալիական հին բերդաքաղաքին դռները կը բացուին, և ամբօլսը յամբ ու երկիւղած, կ'ուղղուի զէպի նուիրական բացաստանը, ուր տարեկան խորհուրդը պիտի կատարուի:

Կեդտական քրմասպետը կը յառաջանայ, կտաւէ ճերմակ զգեստով, գլուխը սաղարթներով պսակազարդուած, ու իր սպիտակ պատմութեանին վրայ՝ պատկանելի ծերունիին ձիւնաթոյր մօրուքը աւելի վառ ցոլք մը կ'արձակէ: Ծերունիին շուրջը հոծ խումբ մը կը կազմեն քուրմերը և քրմուհիները. էն առջեւէն կ'ընթացան քրմուհիները սեղմ՝ շարքերով ու դողդոջուն. անոնք յուզուած են այդ օրը, որովհետեւ ասպետներու, զինուորներու և ժողովուրդին կողմէ պիտի տեսնուէին:

Յետոյ կուգան զիտուն քուրմերը, ձեռքերնին ու նենալով կաղնիէ գաւազանը. աւելի հեռուն՝ կեղտական բանաստեղծները կը դաշնաւորեն իրենց քնարը՝ որ հիւսիսային եղջերուի երկու եղջիւրներէն շինուած է:

Փէրկովիի բնակիչները բացաստանը կ'ելլեն յամրաքայլ և կրօնական յուզումով լցուած, զոր ամէն կողմիցի սրտին մէջ կարթնցնէ նուիրական ծէսերու կատարումը. մօտակայ բազմաթիւ ցեղեր միացած են ու տարազներու փոքր զանազանութեամբ մը կը ճանչցան Նիթիօպրիժները, Քատիւրանները, Հէլվիէնները, Վելլաիները, Ռութէնները և Կապալները: Նոյնիսկ աւելի հեռունները բնակող կարգ մը ցեղեր ներկայացուցիչ զորեկած են, ինչպէս Սէքուանները՝ ոչխարի կաթէն ամպի ձերմակ մորթով, Էտիւէնները՝ խարտեաշ երկար մաքուրով, խաղաղաբարոյ Պիթիւրիժները՝ դաշտադեմնէն եկած ու վայրագ Ալլօպրօֆները՝ իրենց դերբուկ լեռներէն վար իջած:

Արդուզարդի կամ հագուստ կապուստի մէջ նշմարուած անսովոր մանրամասնութիւն մը բաւական կ'ըլլար ցեղին ծաղրատէր ու յատկանշական խանդը երեւան հանելու. հեզնական խօսքեր կը խաչաձեւեն զիրար ու զուարթ պատասխաններ կը յաջորդեն իսկոյն: Ու լայն ծիծաղը կը փթթի դէմքերուն վրայ, և հնչեղ զուարթութիւնը մերթ կը ծածկէ ծիսակատարներուն երգայարգարութիւնը:

Սակայն տազնապալից օրեր էին. Կալլիա իր կրօնատեան այգիան մօտիկ չէր գտնուած երբեք հռոմէական զունդերը արդէն իսկ մօտերը կը գտնուին. գէշ լուրեր հասած են Հիւսիսի երկիրներէն: Կեսար, այդ զարչելի ու ատելի հռոմէացին, պարտութեան մատնած է Պելժերը, Քարնիւթները և Բիքթօնները. Լիկէր գետէն անդին զանազան քոյր եղբայրները հարկադրուած

են գլուխ ծոելու հռոմէական լուծին տակ. յաղթականը արագօրէն կը յառաջանայ, միշտ սպառնալով... հակառակմարտ մը մօտալուտ է...:

Բայց սիրտերը յուսալից են. Թարան՝ շանթակիր աստուածը, Թարան՝ սոսկալի թակով աստուածը, չի կրնար երեսի վրայ ձգել իր զաւակները, Արվէրնի հաւատացեալները:

Քրմապետը քիչ յետոյ ի պատիւ այդ աստուծոյն է է որ ոսկիէ մանգաղովը պիտի կտրէ օրհնուած մղաւ մուրճը, և վաղը զոհարերութիւններ պիտի ըլլան, որպէսզի այդ աստուածը օգնութեան հասնի:

Ահա ինչո՞ւ Արվէրնի բնակիչները այսօր այնքան բազմաթիւ են, ահա ինչո՞ւ իրենց դաշնակիցները, զինակից եղբայրները վազած եկած են Տիվոնայէն, Պիպրաքթէն, Ավարիքումէն, այդ սուրբ օրուան մէջ իրարու միանալու համար:

Բայց արարողութիւնը կը սկսի... քրմապետը, Սիւկօրէքս, որ անդրծովեայ երկիրներէն Արվէրնի լեռները եկած է, Թարանի, Թէօթաթէսի և բարի զիցուհիներուն եկած է, Թարանի, Թէօթաթէսի համար, հիմա բարձրացած խորհուրդները ուսուցանելու համար, հիմա բարձրացած է նուիրական անտառին ամենէն հնաւուրց և ամենէն պատկառելի կաղնիին վրայ. իր ոսկիէ մանգաղը կտրած է մղամուրճի ձիւզ մը, որ երկար ատենէ ի վեր ընտրուած էր իբր ամենէն դեղեցիկը, թաւը ու ծաղկաւէտը. ծառին տակ, մանկամարդ քրմուհիները կերկարեն իրենց եղբեւանազոյն չըջաղդեստին փէշերը, ընդունելու համար խորհրդանշական փթթումը, իբր գրաւական երջանկութեան և աստուածալին պաշտպանութեան:

Քրմապետը կը կանչէ.

— Էրօնին...:

Ու քրմուհիներուն էն ծաղկատին, էն սիրունը զատուած է իր քոյրերէն, տփղոյն և նուազուն դէմքով, ան-

չուչտ աղղուած այն հանրկու պատիւէն, որ իրեն վիճակած էր. իր քողին կերպատը, ճերմակ ծաղկեկողովի ձեւով, դողդոջուն մատներուն մէջ կերերայ՝ հովուն ենթակայ կարապի մը աղուամաղին պէս...

Սրբազործող շարժուձեւով մը, քրմապետը վար կը ձգէ դարաւոր կաղնիէն բրցուցած խորհրդանշական սատր:

Սոսկո՛ւմ. անձկութեան ու ցաւի ճիչ մը կը պոթկայ անտառին խորհրդաւոր լուսթեան մէջ: Էրօնին դանդաղած է յանկարծ... անոեւի տանջանք մը կարծես կը բզբտէ իր կողերը դոր կը ճնշէ իր կծկուած ձեռքերով: Էրօնին պտերին վրայ կիյնայ նուաղած, մինչդեռ մղամուրճին ճիւղը, այն թանկազին աւանդը դոր պարտէր դերձ պահել ամէն պիղծ շփումէ, գետին կ'իյնայ ջախջախուած...:

— Վա՛յ... երիցս վա՛յ մեղի, կը գոռայ քրմապետին եղբերական ձայնը:

Այդ շարաշուք գուշակութեան վկայ եղողները սարսափունակ արձագանգով մը կը կրկնեն.

— Վա՛յ... երիցս վա՛յ մեղի...:

Հիմա բացարձակ լուսթիւն մը, անձկութեամբ, յուսահատութեամբ և անարեկումով ծանրաբեռնուած լուսթիւն մը կը ճնշէ քուրմերու, գիտնական քուրմերու, բանաստեղծներու, ռազմիկներու, ասպետներու և ամբոխին վայրահակ ու մտահոգ ճակատներուն վրայ:

Նուիրական մղամուրճը գետին ինկած է, նուիրական մղամուրճը գետնին հետ պիղծ շփում մը ունեցած է, ան որ կաղնիներուն կատարը կաճի, բաց կապուտակին մէջ. ան որ երիցս սուրբ ըլլալուն, պէտք չունի աննդատու բուսահողի, որպէսզի ծլի ու ծաղկի, հիմա գետնաքարչ և նեխող բաներէ պղծուած է:

Ուրեմն Թարան իր վայրագ ու բարկաճայթ նայ-

ւածքը ալ ևս չուղղե՞ր իր ընտրեալ ժողովուրդին: Թարան կալիացիներուն պաշտպանը չէ ալ ևս: Ժէրկովին և իր հաւատարիմ Արվէրնցիները պիտի յանձնէ այն գիշարանձ Հոռմայեցիին, որ չրջակաները կը թափառի:

Սակայն քրմապետը կաղնիէն վար իջած է. հաւառակ դեփ դեղին կտրած ըլլալուն, իր արիութիւնը կը պահէ, սպառնացող աղէտներուն առաջքը առնելու համար, որովհետեւ տեղեակ է գաղտնիքներուն, իրերու խորը թափանցած է և բնաւ չուզեր որ Թարան երես դարձնէ իրեն:

Այդ աղետալի արկածը պատահած է, սուրբ ու նուիրական տունկը գետնի դազրութեանց միջև պղծուած է անոր համար որ այլ սոսկալի սրբապղծութեան ակամայ հեղինակը թերացած է իր է՛ն էական և է՛ն հրամայական պարտականութիւններուն մէջ. այո՛, ռուսական գիրքը (խորհրդաւոր գիրքը) կը յայտնեն այդ բանը ու անոնք չեն ստեր բնաւ. «մղամուրճին ձեռք գայցնելու են բոլորովին անբիծ եղող կոյս ձեռքեր. երբ մղամուրճը չուզէ դաչիլ քրմուհիին քողին, կը նշանակէ թէ քրմուհին արատ մը ունի և արժանի չէ այդ պատիւին. անմահ աստուածներուն կողմէ հաստատուած բացարձակ օրէնքը աս է...»:

Հետեւաբար Էրօնին յանցաւոր է...:

Մնաց որ, քրմապետը ընդհուպ համոզում պիտի գոյացնէ այդ մասին:

Սիկօրէքս սոսկալի ու վայրագ դէմք մը առած, քայլ մը կը յառաջանայ դէպի իր հաւատացեալները, ու ձեռքը լայնօրէն տարածած, կը հրամայէ այնպիսի տիրապետող ձայնով մը, որ աղղու և ուժգին մնացած է, հակառակ տարիքին:

— Հեռացե՛ք:

Ժողովուրդը, ռազմիկները, ասպետները, պետերը,

քնարերգակ բանաստեղծները և կաղնենիէ իրենց գա-
ւազանովը ճաշցուող գիտուն քուրմերը յարգալից կեր-
պով ետ կը քաշուին մինչեւ նուիրական բացաստանին
սահմանները :

Սիկորէքս այդ անհուն շրջանակին մէջ առանձին ,
մամուռներուն և պտերներուն միջեւ անկենդան փռու-
ած քրմուհիին մօտենալով Էբօնինը կը սթափեցնէ
այնպիսի կախարդական խօսքերով և դիւթական բա-
ռերով , որոնց գաղանիքը էն աղբիջիկ ու գիտուն քուր-
մերէն աւելի ինք գիտէ :

Էբօնին ոտքի կանգնած է , աժգոյն ու դողդոջուն ,
իր պատանքին մէջ փաթթուած մեռելէն աւելի դունա-
թափ . Սիկորէքս իր երկայն ու չոր ձեռքը Էբօնիի ու-
սին վրայ դնելով կ'ըսէ .

— Էբօնին... Էբօնին... ոտենական զիրերը չեն
ստեր բնաւ , ու ոչ մէկ բան կարող է աստուածներու
կամքը նուաճել... : Մղամուրձը դողդոջուն ձեռքերէդ
սպրդած է անոր համար որ այլեւս արժանի չեո անոր
դպչելու և քու միակ չփումբ անջնջելի սղծութիւն մը
առաջ պիտի բերէր... : Թարմանի աղջիկ , ուխտիդ մէջ
թերացած ես , երդումիդ դէմ դրժած ես... :

— Տէր... հառաչեց Էբօնին խելայեղ :

— Մի' ուշանար անհրաժեշտ խոստովանութիւնը
ընելու... :

— Կը վախնամ... :

— Թարան գիտէ քու դորձած յանցանքդ... Ինչո՞ւ
կը ջանաս ծածկել զայն... : Ձեռք գիտեր որ գաժան ով-
կէանոսին ալիքներէն ծեծուած կղզիներուն մէջ վերա-
հասու եղած եմ այն միջին գաղանիքներուն , որոնց
չնորհիւ կարելի է կարդալ մինչեւ իսկ սրտերուն խորը... :

— Հա՛յր... հա՛յր... :

— Խոստովանէ՛ տճիրդ , կը կրկնէր խոտարարոյ
քրմապետը :

Էբօնին , պարտուած , գլուխը ծոց , և այնքան
դողդոջուն ձայնով մը խօսեցաւ որ Սիկորէքս հաղիւ
կրցաւ լսել գունատ շրթունքներէն արտաբերուած խօս-
քերը :

— Ներեցէ՛ք , հայր : Ներեցէ՛ք , որովհետեւ մե-
ղանչած եմ... : Գարնան մէջ էինք... ծառերը դեռ նոր
կանաչցած , իրենց առաջին տերեւները կը հագնէին...
նուիրական ակնաղբիւրը աւելի հեշտ կը դգչէր , ուր
գացած էի իմ մարմինս մաքրագործելու քառութեան
զով ջուրին մէջ . խնկարոյր չունչեր կ'անցնէին նորա-
փթիթ սաղարթներուն մէջէն , ու հեշտանքով , սիրով
առջուն օդ մը կը ծփար նուիրական բացաստաններուն
մէջ... : Այդ վրդովիչ ժամուն ինչո՞ւ հանդիպեցայ
հարաւէն եկած այն օտարականներէն մէկուն , որ ունէր
թուխ մորթ , բոցավառ աչքեր , ամուր սիրտ և յան-
դուգն խօսքեր... : Հարսանեկան արշալոյս մըն էր...
անցորդը երիտասարդ էր , պերճախօս ու շատ դեղե-
շիկ... : Մոռնալով իր երգումները , քրմուհին խելա-
կորոյս եղաւ , կոյսը տկարացաւ... : Մի , ինքզինքս
եմ արդարացներ . բնաւ : Ոչ ոք ինձի չափ գիտա-
լից չէ իմ անպատուութեանս : Աւա՛ղ , ամէն ինչ չի՞
նպաստեր միթէ խօլ պատրանքներու քայքայումին... :
Մարդը մեկնեցաւ այնպէս , ինչպէս որ եկած էր , ա-
ռանց իր անունը յայտնելու . այդ աղետալի օրէն ի վեր ,
մոլորումի այդ բոպէէն ի վեր , կողերս կը սարսուռ
մօտալուտ մաքրութեամբ մը , ու անձկութեամբ , եր-
կիւղով կը քաշկրտեմ խղճի խայթը յանցանքի մը , ու-
րուն համար կը դգամ թէ ներում չկայ բնաւ :

Քրմապետը վայրագ ու զարհուրելի դէմքով մը
կանգնած , գոչեց .

— Վա՛յ , երեցս վա՛յ քեզ , պիղծ ու երկմաղբուծ
աղջիկ... : Վա՛յ , երեցս վա՛յ քեզի . թո՛ղ Թուրան ու

Թէօթաթէս իրենց կրկին զայրոյթին ծանրութիւնը իսկոյն իջեցնեն քու վրադ...:

Յետոյ ամբոխին դառնալով ըսաւ.

— Մօտեցէ՛ք ամէնքդ ալ, մօիկ ըրէ՛ք ու խորհեցէ՛ք: Էբօնին թերացած է իր երգումին մէջ...: Էբօնին բարի զիցուհիներուն հաճելի կոյսոյ չէ ալլելս...: Էբօնին մահուան արժանի է... և ես անարգ մահուան մը կը դատապարտեմ զայն...: Վաղը, հին քարասեղանի վէժին վրայ, որ ծարաւի է մատնիչներու և սրբապիղծերու արիւնին, Էբօնին պիտի զոհուի...: Իցիւ թէ այդ անարժան զոհին ընծայաբերութիւնը հանդարտեցնէ Էբօնիի կողմէ թշնամուած Թարանի արդար զայրոյթը... աս է հրամանս...:

Իսկոյն երկարատեւ աղաղակ մը ցնցեց ամբոխը. կոյսերը իրենց ձերմակ պատմութեանով ծածկեցին դէմքերնին, զիտուն քուրմերը և բանաստեղծները ողբազին հեծկտուք մը արձակեցին:

Յետոյ, յըջադէմ ու անմոռնչ, քուրմերուն ծառաները մօտեցան, իրենց ծանր ձեռքերը դնելով երգմնադրուժ քրմուհիին ուսերուն վրայ: Պազ սալաքարին վրայ տարածեցին զայն, որ զոհի արիւնով թաց էր. ծանր չղթաներով կապեցին զայն սուրբ անտառին էն բարի, էն նուիրական և էն պատկառելի քարասեղանին:

Կալլիացիները հեռացան, դողդոջուն, յուզուած, երկչոտ, իրենց սրտին խորէն աղերսելով որ աստուածները նպաստաւոր ըլլան ու միակ մոլորեալի մը յանցանքին համար իրենցմէ վրէժ չլուծեն. ամէն ոք ուղածին պէտք կը մեկնէր դէպքը և միտքը կը դնէր հետեւեալ օրը ճշդապահ ըլլալ քրմապետին տուած ժամադրութեան, ամէն ոք կուղէր ներկայ գտնուիլ քաւարար արարողութեան, ուր յանցաւորը պիտի քաւէր իր ահաւելի ոճիրին պատիժը:

Սակայն ներկաներէն մէկը չէ հետեւած ամբոխին. երիցս սուրբ քացաստանին մէջ մնացած է ան, դաւալազեղ պատապարանի մը տակ պահուրտած:

Երիտասարդ, թիկնեղ ու հուժկու մարդ մըն է մաղերը վայրի մեղրախորիսի պէս չիկագոյն, թեթեւօրէն ազուցուած են զլիտուն զագաթը, թանձրախիտ իյնալով լայն ուսերուն վրայ. իրանը մերկ է և մարմնին գիծերը անպատում գեղեցկութիւն մը ունին. իր լեցուն աղբիւրը, զօրաւոր սրունդները թխագոյն բուրդէ վարտիքին մէջ սեղմուած են, որուն շուրջը կը գալարուին անգոյն կաշիէ փոկեր: Իր թիկունքէն կը հասկըցուի զօրաւոր ըմբիշ մը ըլլալը. քացաստանին մէջ, այդ քարասեղանին առջև զայն առանձին տեսնող մը, ուր մերկ կին մը կը հեծեճէր, անպայման պիտի կարծէր որ չոյնինքն Թարանն էր, շանթի աստուածը, անապաւ պղինձէ ահարկու թակով:

Սակայն այդ առնական ու հզօր գեղեցկութիւնը կը մեղմանայ հեղիկ երեւոյթով մը. աչքերը ամբան երկինքէն աւելի կապտորակ, այն անգութ բոցը չունին, որ կը չողայ կեղտական միւս ռազմիկներու բիրերուն մէջ:

Այդ երիտասարդը դողցեւ կը կարեկցի ամէն անոնց վրայ որոնք կը տառապին, որոնք տկար են ու անպաշտպան...: Քիչ առաջ երբ քրմապետը դուռացած էր իր բիրտ դատաւճիռը, երիտասարդը չէր կրցած զսպել ուսերու արհամարհոտ ցնցում մը...: Աւելի ուսեալ, անշուշտ իր ցեղին մարդոցմէն աւելի լայնամիտ, բնաւ չի հաւատար այն փուճ անապաշտութիւններուն, զոր կեղտական քուրմերը կը տարածեն, և տղայական աւանդաւիճակներ կը նկատէ սահմոկեցուցիչ սպառնալիքները աստուածներու զայրոյթին...: Մանաւանդ մարդկային զոհաբերութիւններու անգլթութիւնը խորշէնք կազդէ իր վեհանձն բնաւորութեան. չի կրնար ըմբռնել

որ թափուած արիւնք հաճելի խունի մը ըլլայ աստուած-
ծուծեան և թէ վրէժխնդրութենէ զատ ուրիշ միջոցներ
չկան՝ աստուածութեան արժանանալու համար:

Իր ծագման ազնուականութիւնը կը պոռթկայ
հպարտ նայուածքին մէջ: Սնիկա պետ մը ըլլալու է,
Կալլիսայի պետերուն մէջէն ամենէն մեծերէն մէկը:
Ստուգիւ, Արվէրնի երկրին մէջ իշխան է ան:

Մինչև այդ օրը չէր տեսած տրամագին Էրօնինը,
Թարանի նուիրուած կոյսը չէր երեւցած իր առջև.
բայց այդքան գեղեցիկ ու այդքան տարաբախտ տես-
նելով զայն, յուզուած էր յանկարծ:

Ոչ: Թոյլ չպիտի տար որ այդ սոսկալի ոճիրը կա-
տարուէր: Վերջապէս ինչ ոճիր գործած էր այդ աղ-
ջիկը: Սիրած ըլլալուն ոճիրը: Որպէս թէ մէրը աշ-
խարհի մեծ տէրը չըլլար, որպէս թէ կարելի ըլլար սի-
բոյ գորութենէն զերծ մնալ, որպէս թէ Թարան, Թէօ-
թաթ գորութենէն զերծ մնալով աստուածութիւնները իրա-
ւունք ունենային մշտնջենական կուսութեան նուիրե-
լու իրենց քրմութիւնները:

Ուստի երիտասարդը չուտ կուտայ իր որոշումը.
յանդուզն ամբարիշտը չի վարանիր բնաւ, կ'անգոսնի
այն սոսկալի պատիժները զոր քուրմերը կը սպառնան
իրենց հօր հեղինակութիւնը արհամարհողներուն դէմ.
ան չի վախնար քուրմերէն, և յաճախ իր արհամար-
հանքը ուղղած է աւելի վերը, մինչև այն անձնաւո-
րութիւններուն, որոնց ներկայացուցիչները ըլլալ կը
յաւակնին. իր հպարտութիւնը և արիւնքիւնը կը ծի-
ծաղին անոնց վրայ:

Երիտասարդը զանդաւորէն կը սողոսկի դէպի քա-
րեսեղանը, կ'ացնի ու կը կտրէ օղակները այնչդթային, որ
նորաւոր աղջկան զատակներուն շուրջը անցուած էր.

— Ուրքի կանգնէ՛ և ինքզինքդ ժողվէ, խեղճ աղ-
ջիկ. ալ ևս վախնայիք բան չունիս:



K. KALFAYAN

Միանը շղթաներով կապեցին զայն ևն պատկառելի բարասեղանին

— Ողորմելի՛... ի՞նչ կ'ընես, հառաչեց էրօնին սարսուռով...: Չե՞ս գիտեր որ...:

— Գիտեմ որ կին ես դուն, տկար ես, կուզեն անոեյի չարչարանքներու մէջ մեռնել քեզ, բայց թոյլ չպիտի տամ որ այդ բանը ընեն...:

— Դուն ո՞վ կ'ըլլաս որ այսպէս կ'արհամարհես քու բնիքը և աստուածները...:

— Վէրսէնժէթօրիքս կ'անուանեն զիս: չլացած, չուարուն, չկարենալով հաւատալ իր երջանկութեան, էրօնին ծունկի եկաւ: և անձկալից աչքը ուղղեց Արվէրնի երիտասարդ ցեղապետին վրայ. միթէ կարելի է որ մահկանացու էակ մը համարձակի կարեւորութիւն չտալ քրմապետին սուրբ հրամաններուն: Եթէ ան չի վախճար Սիկօրէքսի կատաղութենէն, միթէ աւելի՞ զօրաւոր կը զգայ ինքզինքը: Երբ ասպարէզ կը կարգայ աստուածային արդարութեան, արդեօք ինքզինքը հաւասար՝ կը նկատէ Թարանի ու Թէօթաթէսի...: Այդ երիտասարդն ալ շանթին տէրը չէ՞ միթէ, կամ պատերազմի ոգին, երկինքէն իջած, մարդկային ձեւի տակ, օգնութեան հասնելու համար իրեն:

Անհուն աւրախութեամբ ուռեցաւ էրօնին կուրծքը. անսահման երախտագիտութիւն մը կը զգար դէպի այդ անձանթօթը, հերոսը, կիսաստուածը: Էրօնին յափշտակւած ու գինովցած էր ցնծութենէն...: Իր երիտասարդութիւնը, իր գեղեցկութիւնը միայն ունէր, իր փրկանքը վճարելու, իր երախտապարտութեան հարկը հատուցանելու համար...: Էրօնին կ'ընծայէր զանոնք պարզօրէն, զգաստօրէն, երկիւղածօրէն:

— Տիրացիք ինծի...: Քու բանդ եմ, քու մէկ ինչքդ...: Կեանքս, համբոյրներս, մարմինս, ամէն ինչ քեզի կը պատկանի...:

Էրօնին երիտասարդին կը փարի, իր տենդոտ բա-



զուհներով կը սեղմէ զայն : Վէրսէնժէթօրիքս իր հրաշքէկ մային վրայ կը զգայ զովութիւնը կնոջական այդ մարմնին՝ բարախուն ու մերկ... :

Բայց մեղմօրէն ետ կը մղէ Էրօնինը , ըսելով .

— Ո՛վ կին , պէտք է աճապարել... : Թերեւս վրայ հասնին... : Շտապէ՛ , գահիճներուդ ձեռքէն ազատելու համար... : Վաղը արշալոյսին , երբ Սիկօրէքս իր հետ բերէ մահուան դործիները , դուն պէտք է հեռացած ըլլաս այս երկրէն , այս անտառէն , ու գտնուիս հոն , քարձր լեռներէն անդին , ուր կզերական քուրմերը չպիտի համարձակին քեզ հալածել , հոռմէական ծուղակի մը մէջ չիյնալու համար... փախիր... :

Էրօնին վշտագին ու երկար նայուածք մը կը ձգէ Արվէրնի երիտասարդ պետին վրայ , բայց ուժ չունի անհնազանդ գտնուելու : ու առանց բառ մը արտաբերելու , առանց շարժուձեւ մը բնելու , Էրօնին մերկ ու սարսուռն , սիրամարգի մը պէս թեթեւ , թաւ մայրառուտներուն մէջ կ'անհետանայ :



Գ Լ Ո Ւ Ն Բ .

Արեգիայի Պաշարումը

Էրօնին ամբողջ ցերեկ մը և ամբողջ գիշեր մը քաղեց :

Իր չքեղ մերկութիւնը ծածկող ցնցոտի մը իսկ չուսնալուն՝ ըստ դիպուածի կը յառաջանար իր ստինքները և ճանկրթուէին մայրառուտներու մորենիներէն , ոտները կը սկրթուէին այդ արահետներուն մէջ գտնուող լինդ կարծրաքարերէն :

Սարսափը թեւեր տուած էր անոր . քարձր սարահարթներուն դերբուկ ու կոպճուտ կողերը մագլցեցաւ . յետոյ խորհելով որ գիտուն քուրմերու և բանաստեղծներու ոռնացող վոճմակը զինքը հետապնդելու ելած է , զկտաւ խոյս տալ դէպի նոր երկրի մը յուսթի ու անծանօթ դաշտագետիները , առանց չունչ առնելու և հանգչելու :

Արեւը մարը մտած , յետոյ ծագած էր , ու երկրորդ անգամ ըլլալով կը խոնարհէր բոցալառ հորիզոնին վրայ՝ այն բուլէէն ի վեր , երբ Վէրսէնժէթօրիքս աղիտաբեր քարասեղանէն քակած էր Էրօնինը , ուր մահուան միայն կը սպասէր ան :

Այն պահուն երբ Էրօնին , ուժաթափ ու նուաղուն , վճիռ առուակի մը քով պիտի նստէր հաճարիներու անտառի մը մուտքին վրայ , յանկարծ մարդ մը երեւան եկաւ իր մօտ :

Հովիւ մըն էր անշուշտ . հաստ բուրդէ տառատոկին ծակերուն մէջ իր թուխ մորթը արեւէն խոնձածկ երեւար :

— Ո՛վ ես դուն , և ուրկէ՞ կուգաս , հարցուց մարդը :

Էրօնին սարսուռաց. բայց մէկ վայրկեան տեւեց իր վարանքը. իր թեւերը երկարելով գէպի հորիզոն, բռաւ.

— Հոնկէ կուգամ. Հռոմայեցիները այրեցին հօրս տունը, ամբողջովին կողոպտեցին զիս, ու ես ստիպուեցայ խոյս տալ, անոնց սուրին տակ չիցնալու համար...

Մարդը հառաչելով ըսաւ.

— Այո՛, գիտեմ...: Կ'ըսեն թէ ժէրկովի կողմերը կը գտնուին արդէն...: Իցի՛ւ թէ անմահ աստուածները թոյլ չտային որ հոս գան անոնք...:

— Ո՞ր երկրին մէջ կը գտնուինք...:

— Սէկիւլալի դաշտերն են, ո՛վ կին...: Այն մեծ գետը, որ այս կողմէն, հեռուն կը հասնի, Լիկէն է. կ'երեւայ թէ այդ գետին ջուրերը կը թրջեն հարիւրէ աւելի քաղաքներ՝ մինչեւ արեւմուտքի կողմը գտնուող Արմօրիքեան ծովը: Բայց ըսէք, տեսնեմ, դէպի ո՞ր երկրամասը կ'ուղղուէիք...: Դէպի Լիւկարէնօ՞մ, որուն ճամբան բռնած ես ճշդիւ...:

— Այո՛, պատասխանեց Էրօնին զիպուածարար:

— Ճամբան երկար է տակաւին, և դուն յոգնած կը թուիս...: Ի՞մ խրճիթս եկո՛ւր...: Հոն պիտի գրանես իմ ոչխարներուս կաթովը պատրաստուած պանիր ու մոխրի մէջ եփուած չօթեր...: Սէնսմար այսքան կրնայ մեծարել... բայց անկեղծ սիրով կը մեծարէ...:

Էրօնին ընդունեց եղած առաջարկը, ու Սէնսմար, բարի հովիւը, մինչեւ իր խրճիթը առաջնորդեց զայն, ճիւղերով ու տիղմով շինուած. ուտելիք տուաւ, ցախերէ ու շագանակենիի տերեւներէ անկողին մը պատրաստեց ու Էրօնին քունը յարգեց, որովհետեւ հովիւը բարի մարդ մըն էր և աստուածներէն կը վախնար...:

Հետեւեալ օրը, այդուն, հովիւը արթնցուց մանկամարդ աղջիկը, բուրդէ հին վերարկու մը նուիրեց, որուն մէջ կրցաւ փաթթուիլ ան. նոյնպէս՝ ծառի կե-

ղեւներէ պատրաստուած և կաշիէ փսկով մը կապուած արեւմտեան հագցուց. կաթով լեցուն սափոր մը տալէ յետոյ անոր, քանի մը քայլ ընկերացաւ, ըսելով.

— Ո՛վ կին, արեւուն առջեւէն գնա՛. երբ ան երեք անգամ մարը մոնէ, թերեւս այն ասեռն հասնիս բլուրը, ուր կը տարածուի քաղաքը գետի մը հետ, որ իր ստորոտը կը հոսի և զոր Ռօտանուս կը կոչեն...:

Հովիւը Էրօնինի հեռանալը զիտելով՝ դիցունհինքուն օրհնութիւնները կը հրաւիրէր անոր գլխուն վրայ:

Էրօնին յաճախ ետին դարձաւ, շարժուծեով մը չնորհակալութիւն յայտնելու համար հովիւին, իր ցոյց տուած այնքան ազնիւ և անչափանդիր բարեսիրութեան մասին...: Բայց որքան ալ երախտապարտ ըլլար անոր, այդ զգացումը մեծապէս կը տարբերէր այն զգացումէն զոր Էրօնին ունէր գեղանի Արվերնցիին նկատմամբ, որուն կը պարտէր կեանքը:

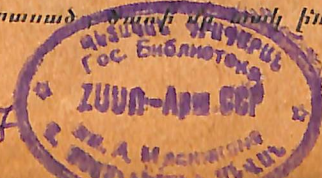
Այդ երիտասարդին սիրելի յիշատակովը լցուած էր միաքր...: Միշտ աչքերուն առջեւ կուգար ան, բարձրահասակ ու հուժկու, թակով աստուածին՝ Թարանի պէս գեղեցիկ, խոշոր ու կապոյտ աչքերուն մէջ ունեւնալով բարութեան չող մը:

Ո՛հ, ինչո՞ւ վէրսէն ժէթօրիքս մերժած էր Էրօնինի բնծան, որով ան կը նուիրէր իր կրակոտ, ճկուն ու հեշտալից մարմինը:

Շէկ պիտի ունեցող պետին քաղցր տեսիլը չէր եռանար աչքերուն առջեւ, ու այսպէս կը յառաջանար ուղիղ, զապաններու և մարդոց զծած արահետներուն հետեւելով. դէպի անձանսթը կ'ուղղուէր... դէպի ո՞ր ապագան: Ե՞րբ պիտի վերջանար ճամբորդութիւնը: Ո՛վ իր մօտ պիտի ընդունէր Էրօնինը. ինք ալ չէր գիտեր: Ան կը յառաջանար, միշտ կը յառաջանար:

Իրիկուան, պարտառած, անոր հետ ինկաւ ու-

6357-57



ժառագառ : Իր ետին կը տարածուէր անհուն սարահարթ մը ուրկէ անցած էր, ու անկէ անդին կը փռուէր ընդարձակ դաշտագետին մը : Հեռուն կը նշմարէր որ թեթեւ ծուխ մը կը բարձրանար դաշտերուն մէջ կըղզիացած մեծ խրճիթէ մը :

Էրօնին մտովի կը հարցնէր թէ ուժ պիտի ունենար մինչեւ այդ բնակարանը երթալու, աստիճանաթիւն խնդրելու համար. և ահա՛ սայլի մը հեռաւոր թաւալումը լսեց, ու քանի մը վայրկեան յետոյ, ճամբուն դարձած տեղը տեսաւ ողորիէ շինուած քառանիւ կառք մը, որ ուղղակի կը յառաջանար իր վրայ :

Արդէն իսկ կառքին վարիչը ճամբուն եղբւրքը նշմարած էր նուազուն աղջիկը. ճերմակ ձիերը կեցուց ու վար ցատկելով, հարցուց.

— Աղջիկ, ի՞նչ կ'ընես հոս :

— Ուժառագառ եղայ և քաջութիւն չունիմ աւելի առաջ երթալու :

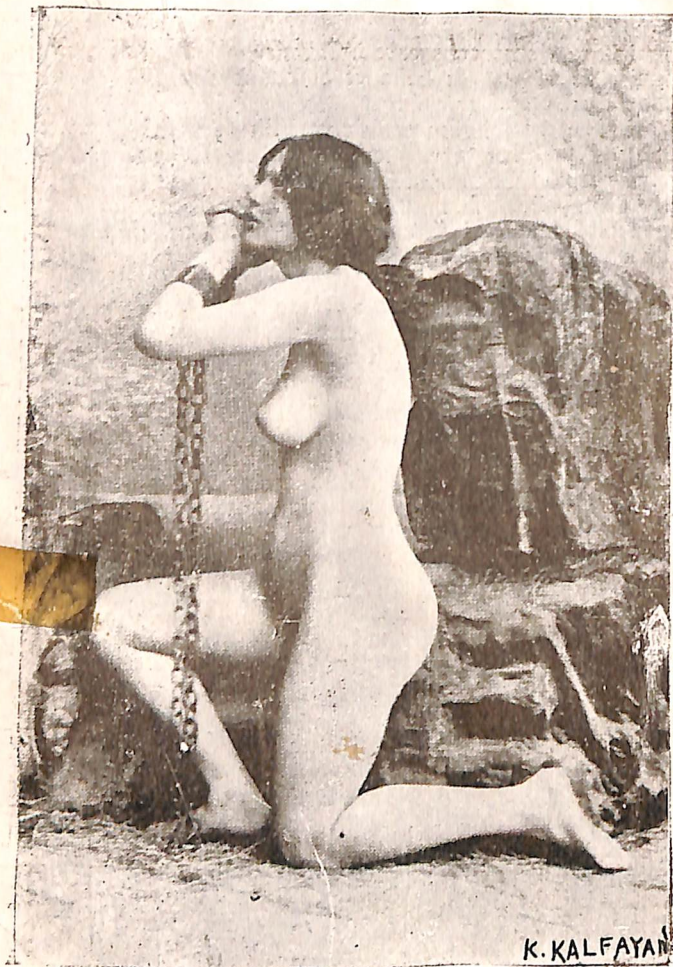
— Կ'ուզե՞ս ինծի ընկերանալ... հոս մօտերը կը բնակիմ... :

Ու մատով ցոյց կուտար այն տանիքը, ուրկէ դուրս կ'ելլէր բարակ ծուխը :

Էրօնին գլխի չարժուժով հաւանութիւն յայտնեց, բայց չկրցաւ ոտքի կանգնիլ, ու հարկ եղաւ որ երիտասարդը գրկէ Էրօնինը ու մինչեւ կառք տանի :

Տիւրքթօմիր կը կոչուէր այդ մարդը ու տէրն էր այդ գետնին, իր ծառայութեան մէջ ունենալով շատ մը մարդիկ, եղնարածներ ու հովիւներ. կառքին մէջ այդ ամէնը բացատրելով, Էրօնինի կը նայէր ու գեղեցիկ կը գտնէր զայն : Հարցուց թէ ո՞վ էր ու ի՞նչ կ'ընէր այդ ճամբուն վրայ. Էրօնին տարտամ բացատրութիւններ տուած ըլլալով՝ Տիւրքթօմիր խորհեցաւ որ փախած գերի մըն էր այդ աղջիկը, թէեւ իրեն այն





Էբոնին շղթայակապ կը ծնրադրէ

պէս թուեցաւ ոչ բարձր կրթութիւն մը առած էր ան, հակառակ կրած ցնցոտիներուն:

Բնակարանին դրան առջեւ հասան...:

Տիւքթոմիր կրակարանին մօտ առաջնորդեց Էբոնինը, ուր պայծառ կրակ մը կը բոցավառէր. յետոյ իր սեղանը նստեցուց, անձամբ սպասարկելով ու կանխանաճ պատուասիրութիւն մը ու հողածութիւն մը շտալելով:

Բայց գիշերը, երբ նորափ աղջիկը իրեն ցոյց տրուած սենեակը քաշուեցաւ ու սկսաւ իր յոգնած անդամներուն ջուր սրսկել հեշտօրէն, ծանր վարազոյրը վեր առնուեցաւ յանկարծ, ու Տիւքթոմիր երեւան եկաւ աչքերը խօլ ցանկութիւններով շուշողուն, թեւերը երկարած ուժգին գրկախառնութեան մը համար, որմէ մարդ չի կրնար պրծիլ:

Գինիէն ու միսէն գերազրգուած, իր վեհանձնութեան շնորհած իրաւունքներուն յենած, տանտէրը կը պահանջէր որ անիկա պարտքը վճարէ: Աւաղ Էբոնին անձնատուր ըլլալէ զատ ուրիշ ճար չունէր, դիմնալով որ աշուհեան ստ պիտի ըլլար իր փախտականի ու արտորականի ճակատագիրը...:

Մինչդեռ տանտէրը ուրախութեան ճիւղեր կարծազէր երանութեան հոնդիւնի մը մէջ, դիւրին յաղթութիւն մը տարած ըլլալուն համար, Էբոնին կրաւորական ու համակերպած, իր արտամագին աչքերուն առջեւ կը բերէր հրաշէկ մաղերով Արվէրնցիին անմուանալի պատկերը:

Էբոնին ամէտ մը մնաց Տիւքթոմիրի բնակարանը, որ սաստիկ սիրահարած էր: Այդ անակնկալ բարօրութիւնը թուլցուցած էր Էբոնինի կամքը, այնպէս որ մանկամարդ աղջիկը կը խորհէր որ այդ երկրին մէջ

պիտի մեռնէր օրին մէկը, երբ իրիկուն մը անտառին մէջ առանձին թափառած ատեն յարձակում կրեց աւագակախումբին մը կողմէ: Արդէն կեղտական երկրին մէջ շատ աւագակախումբներ կային այն ատեն: Մէկ ակընթարթի մէջ կաշկանդուեցաւ, առանց կարենալու ինքզինքը պաշտպանել, յետոյ աւագակի մը թամբին վրայ նետուեցաւ տարաբախտ աղջիկը ու տարուեցաւ որսի մը պէս, մինչ առեւանգիչները կը սուրային իրենց ձիերով:

Էրօնին շատ դիշերներ ստիպուեցաւ այդ անբաններուն սիրային դժուանքներուն հանդուրժել մինչև այն օրը, երբ Ալեգիա քաղաքը հասան, ու հոն մտադրեցին իրենց գեղանի գերին ձեռքէ հանել լաւ գնով մը:

Դերիներու վաճառանոցը ցուցադրուած, Էրօնին, որուն հրաշալի գեղեցկութիւնը բան մը չէր կորսնցուցած իր չքեղութենէն, արեւելքի վաճառականի մը կողմէ գնուեցաւ և նախանձօրէն արգելափակուեցաւ քաղաքին արուարձաններուն մօտ գանուող իր տան մէջ:

Իր նոր տէրը թագուհիի մը պէս կը գուրգուրար Էրօնինի վրայ, որ զաւակ մը ծնաւ մեռած վիճակի մէջ, պտուղը փէրկօվի անցորդին հետ ունեցած վառ գանցիկ սիրոյն, այն ատեն երբ կոյս էր ու քրմուհի:

Բայց հազիւ թէ իր գաղտնի ու ամօթապարտ տղաբերքէն ելած, մեծ ուրախութեամբ մը լեցուեցաւ հոգին:

Իրեն ծառայող կիներու շաղակրատութիւնները մօտիկ ընելով անունի մը արտասանուելը, լռեց, ինչ որ իր ուշադրութիւնը արթնցուց...: Այն անձը որուն վրայ կը խօսէին — և ի՞նչ միարեբան գովեստներով — քաջասիրտ, յաղթական, գերմարդկային Վէրսենփէթօրիքը չէր միթէ:

Այսպէս, իսկոյն իմացաւ թէ ի՞նչ եղած էր այն գեղանի Արվէրնցին, որ զինքը ազատած էր, և որուն կը պարտէր իր կեանքը ու սիրտն ալ անով լեցուն էր:

Այն մեռելարոյր օրուան գրեթէ վաղորդային, երբ քուրմերու զայրոյթէն խոյս տուած էր Էրօնին, այդ երիտասարդ պետը ստանձնած էր իրարու միացած կալիական ցեղերու հրամանատարութիւնը և ճամբայ ելած էր, դարչելի Հոռմայեցիներուն դիմագրելու համար:

Իր ձայնը, իր պերճախօս կոչը լսելուն պէս, բոլոր կեղտացիները մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնած էին, արշաւողին դէմ կուռելու համար:

Իր յանդգնութիւնը կարծես հրահրած էր սիրտերը: Կալիացիները, քսան տարեկան հերոսի մը կողմէ առաջնորդուած, արիւնալից ու նուաստացուցիչ պարտութեան մը մասնած էին Հոռմէական խրոխտ լէզէոնները:

Բայց Կեսար իմանալով որ իր տեղակալները յաղթուած էին հայրենասիրական խոյանքով մը միացած բովանդակ կեղտական աշխարհին կողմէ, անյաղթելի և անպարտելի Կեսար երդուած էր այդ յանդուգն Արվէրնցին ջախջախել, որ կը համարձակէր իր յաղթական ճամբուն վրայ արգելք ըլլալ:

Իր գունդերուն զլուխը անցնելով ոկսաւհոտաւընդել Վէրսենփէթօրիքը, ճնշեց, նեղը զրաւ ու տկարացուց զայն անվերջ կռիւներով: Բայց թիւի անհաւասարութեան պատճառաւ, Կալիացին ստիպուեցաւ նահանջել, յաղթական ըլլալու պարագային իսկ: Այսպէս, Վէրսենփէթօրիքն իր միացորդ զինուորներով հարկադրուեցաւ փակուել Ալեգիա զօրաւոր բերդաքաղաքին մէջ, որ շատ պարէն և ապամօթերք ունէր: Ալեգիա բարձր լեռան մը վրայ կը հանգչէր ամրաշէն, գետակներով չրջապատուած, որոնք անանցանելի պատանէջ մը կը ձեւացնէին և ուր ապահովաբար պիտի խորտակուէր հոռմէական լէզէոններու թափը:

Բայց այդ ռադմարտութեամբ չէր շահագրգռուեր
Էրօնին։ միակ իրողութիւն մը քանդակուած էր մտքին
մէջ։ Վերսէնժէթօրիքս այդ ժամուն Ալէզիայի մէջ կը
դանուէր, իր մօտ ու ինք պիտի կրնար տեսնել զայն,
խօսիլ հետը, վերջապէս յայտնել իր սէրը և երախտա-
գիտութիւնը, բոլորովին անձնատուր ըլլալով անոր...։

Ահ, անոր պատկանիլ, շատ մը ուրիշներու անձ-
նամատոյց ըլլալէ յետոյ։

Միթէ արժանի էր այդ պետին, այդ հերոսին, այդ
աստուծ սիրոյն, որ նոյնիսկ Թէօթաթէսէն աւելի
հզօր թուած էր իրեն...։

Էրօնինի մարմինը պղծուած էր վարձկան անթիւ
գերկախառնութիւններով, ուր կամքը ու և է մասնակ-
ցութիւն չունէր արդարև։ Բայց պիտի։ համարձակէ՞ր
գարձեալ նուիրուիլ գեղեցիկն Արվէրնցիին։

Ահ, եթէ Էրօնին կարենար իր կեանքը վտանգել
անոր համար, օգնութեան հասնիլ, կերպով մը օգտա-
կար ըլլալ...։ Բայց ինչպէս կրնար խորհիլ անոր
վրայ...։ Կալլիացիներուն պետը, փառայեղ և պեր-
ճաշուք վերսէնժէթօրիքս միթէ պէտք պիտի ունենար
պառնիկի մը...։

Մինչ մանկամարդ աղջիկը կը վարանէր, կը տա-
րակուէր ու կը յուսահատէր, դէպքերը կը գահավի-
ժէին։ Կեօսար պաշարած էր կալլիական միջնաբերդը։
որէ օր կը սեղմուէր չըջանալը։

Ի դուր բոլոր դրացի ժողովուրդները, Աքուիթա-
նացիներէն սկսեալ մինչև հեռաւոր Պելժիօմի ընակիչ-
ները օգնութեան կը հասնէին պաշարուած բերդաքա-
ղաքին, որուն շուրջը պիտի վճռուէր Կալլիացիներուն
ճակատագիրը։

Ի դուր վերսէնժէթօրիքս իր ղկնուորական հան-
ճարին բոլոր հնարքները ի գործ կը դնէր։ Ի դուր իր

հաւատարիմ ընկերները քաջութեան հրաշքներ կը գոր-
ծէին...։

Կեօսար իր սեղմ ցանցին մէջ առած էր Ալէզիան,
պաշարումը կատարեալ էր... ուտելիքները կը պակ-
տէին... քիչ ատենէն անուշի սով մը պիտի տիրէր...։

Վերսէնժէթօրիքս կ'ըմբռնէր որ հասարակաց փըր-
կութեան նուիրուելէ զատ ուրիշ բան չունէր ընելիք։

Առանց մտիկ ընելու իր ընկերներուն տուած խոր-
հուրդներուն, որոնք կ'երազէին թաղուիլ քաղաքին
ժխացող փլատակներուն տակ և Կալլիոյ ազատութիւնը
ձեռքէ չհանած մեռնիլ, վերսէնժէթօրիքս որոշեց
ինքզինքը զոհել, յաղթական Կեօսարի անողոք քինա-
խընդրութիւնը սղոքել, իր ժողովուրդը փրկելու համար։



Գ Լ Ո Ւ Ն Գ.

Յաղրականին Վրանը

Կեսար վերջին ճակատամարտին իրիկունը կը սպասէր պարտուածներու անձնատուութեան, տեսակ մը գահու վրայ նստած, զոր մարը մտնող արեւուն չեղ ճառագայթներէն կը պահպանէր ծիրանեգոյն վրան մը, իր սակրաւորներով ու ատենակալներով չըջապատուած:

Ալէգիա իր գոնները բացած էր:

Միակ մարդ մը քաղքէն գուրս ելաւ, ամենի ձիու մը վրայ հեծած. ընդհուպ իր ետեւէն սկսաւ յառաջանալ ձերուներէն, կիներու ու տղոց բազմութիւն մը, որ կը փութար Կեսարի մօտ, աղերսելու համար, որպէսզի կեանքերնին խնայէր ան:

Փրփրեբախ ձիու սրարչաւ դնացքին չնորհիւ հեծեալը չատ առաջ կը գտնուէր ամբոխէն:

Նրիտասարդ, բարձրահասակ, բարեձեւ, գլխաբաց մարդ մըն էր այդ ձիաւորը. Կեսարի լէզէոնականները հիացումով կը դիտէին անոր խրոխտ ձեւը ու պաղարիւն յանդգնութիւնը, որ կը կարողացուէր խորունկ ծովու կապոյտը ունեցող աչքերուն մէջ:

Ձիաւորը թշնամի գինուոյներուն վրայ ուղղեց նայուածքը ու հեզնական ծիծաղ մը կծկեց իր շէկ պերիերը:

Կեսարի առջև կը գտնուէր ան:

Յախուռն չարժուծով մը ձին կանգնեցուց յետոյ գլուխը վեր առաւ առանց բան մը ըսելու, և իբր յաղթականին ոտքերուն առջև նետեց իր սուրը, նիզակը ու սլաքը:



Ինչ տախտիկները կը փոխարինուին մայաւոտքի մորենիներէն

Այն ատեն ձիաւորը կուրծքին վրայ ծալլեց երկու թեւերը, որոնք այլևս անօգուտ դարձած էին, զինաթափ ըլլալուն. յետոյ բացարձակ լուռիեան մէջ հանդարտ ձայնով մը ըսաւ ան.

— Կեսար, կողջունեմ քեզ...: Երբ իմ զէնքերս ու նոյնիսկ ազատութիւնս կը յանձնեմ քեզի, անձնատուութեան չարժուծեմ մը ըրած ըլլալու համար չէ, հաւատա՞ խօսքիս...: Այսպէսով կ'ուզեմ յայտնել թէ կը հրաժարիմ կռուելէ...: Կը խոստովանիմ քու զօրութիւնդ, ու կը խոնարհիմ քու արիութեանդ և զինւորական հմտութեանդ առջև...: Դուն նուաճեցիր Կալլիան...: Սովորաբար, պարտուած Կալլիացիին կը նախընտրէ մեռնիլ կռուելով քան թէ իր ամօթը պարզել արեւուն առջև...: Բայց զիտեմ թէ զոհեր պէտք են քու յաղթութեանդ համար, և ահա ինչո՞ւ համար հոս եկայ...: Չեմ ուզեր որ ուրիշներ տուժեն իմ երկար զիմադրութեանս փոխարէն: Քեզի անձնատուր կ'ըլլամ, Կեսար իբրեւոյն ողջակէզը, զոր քու հպարտութիւնդ կը պահանջէ: Ինծի հեռ վարուէ այնպէս ինչպէս հաճոյ կը թուի քեզի. բայց թոյլ տուր որ ապրին այս պատերազմիկները, ձերունիները, որոնք իմ ատելութեանս մէջ մասնակցութիւն չունին: Քու փառքիդ համար բաւարար նկատէ Արվերնի իշխան Վէրոէնթէթօրիքսի մահը...:

Այս ազգու խօսքերէն յետոյ հիացումի մրմունջ մը բարձրացաւ լէգէոնականներուն մէջ. հողեկան այսքան մեծութիւն զարմանք կը պատճառէր ու կը պարտազրէր...:

Վէրոէնթէթօրիքս լռեց: Ձիէն վար ցատկեց: Մինչդեռ իրեն միացող Կալլիացիները յուսահատութեան խուլ տրտունջ մը կ'արձակէին, ան կը յառաջանար դէպի Կեսարի զահր, միշտ հպարտ ու ժպտուն:



Կայեռո Յուլիոս յօնքը սրտակց այդ հերոսին առջև, որ մահը արհամարելով հանդարտորէն, կարծես կը խիզախէր իր դէմ: Հաստատապէս մտադրած ըլլալով նուազագոյնը ու անպատճառ չարչարել զայն, Կեսար պատրաստուեցաւ սոսկալի վճիռ մը արձակել...:

Բայց սարսուռ մը անցաւ ամբողջ բանակին մէջ... Ձինուորներու ամբոխը ձեռքելով կը վազէր կին մը, գեղեցիկներուն մէջէն ամենէն գեղեցիկը, ցանկալիներուն մէջէն ամենէն ցանկալին:

Անոջ մազերը հասուն հունձքէն աւելի ոսկեղօծ, կարծես արեւու լուսապսակ մը կը ձեւացնէին ճակարհի շուրջը...: Ան հագած էր թեթեւ շրջադեպտ մը ապրիլի ամպի մը պէս, ու մէջքը գօտի մը կար, ու կը չողային էն նուրբ գոհարեղէնները:

Վերսէնթէթօրիքս գունատեցաւ այդ կինը տեսնելուն պէս. ճանչցաւ իր ճամբուն վրայ հիացիկ հետաքրքրութեան առարկայ դարձած կինը. զոհադործին զանազէն ազատած նորատի աղջիկին էր, Էրօնինը...:

Ինչ ընելու դացած էր հոն Էրօնինը...:

Հերարձակ, չնչհատ, մինչև Կեսարի դահուն աստիճաններուն առջև վազեց...:

Հոն մէկ շարժուձեւով մը վար ձգեց բոլոր քողերը, ու յանկարծ ձրինէի պէս երեսան եկաւ իր դատաւորներուն առջև, իր խարտեաչ ու շքեղ մերկութեան, Էրօնինը մէկ իր աստուածային մարմնին արձանային զիծերը կարծես մէկ իրական ոգեկոչումն էին աստուածային Անասիոմէնի, ու ամբողջ բանակը այդ գերագոյն տեսիլքով յափշտակուած էր: Կեսար, հեշտատէր Կեսար անսկարաքերի յուզումով մը սարսուռաց:

— Այս կինը ինչ կ'ուզէ մենէ, մրմնջեց ան:

Ու աջ ձեռքով կասեցուց հարիւրապետները, որոնք կը սպարառառէին հեռացնելու ժպիրճ օտարունին...:

Այդ անակնկալ պաշտպանութենէն օգտուելով, Էրօնին նեղուեցաւ Կեսարի ծունկերուն առջև, համբուրեց ու արցունքներով թրջեց զանոնք: Յետոյ, հեծեծալին ըսաւ...

— Կեանքը չնորհեցէ՛ք... Կեանքը չնորհեցէ՛ք, Կեսար...: Ձէք կրնար զխոնալ...: Ան դիւ ազատեց այն սոսկալի մահէն, զոր ինծի կը սպառնային կեղտական քուրմերը...:

Էրօնին կակազեց ու վարանեցաւ...: Բայց Կեսար ակամջ չէր կախեր...: Գեղանի աղերսարկուին մէջ Կեսարի յայրատ նայուածքը գրաւած էր այն զրգոյն հակադրութիւնը որ կը գտնուէր այդ մարմնին շքեղութեան ու այդ հոգիին անձկութեան միջև. իբր պոռնիկ՝ արուեստին մէջ ունեցած անվրէպ բնազդովը Էրօնին հասկցաւ թէ ինչպէս կրնար օգտուիլ մոլի Կեսարի սրտին մէջ արթնցած ամենէն գժուձ խնէհութիւններէն: Մանկամարդ աղջիկը աւելի համարձակութիւն տաւ, աւելի սերտիւ սեղմեց այն անձը զոր ուզէր հրապուրել, ու իր հրատուչոր համբոյրները Հոնայեցիին պաղ ձեռքերէն մինչև ամբողջ շրթունքները արձրացան...:

Ու Կեսարի ակամջին մօտ, Էրօնին շունչի մը պէս մինջեց բառեր զոր գիմացինը միայն կրնար հատկապէս — Մոլիկ ըլլէ՛, Կեսար, եթէ փրկանք մը պէտք է

— Քո գերիիդ Կեանքը գնելու համար, ոսկի չպիտի ընծայի՞, որով յզփացած ես, չողորթութիւններ չպիտի Էրօնինը կ'արհամարհես...: Իմ երիտասարդութիւնս և սէն պիտի նուիրեմ քեզի...: Հաւատա՛ որ չպիտի զղջաւ: Այն ճարտար զրկախառնութիւնները, թաքուն գգունքները, առփական քաղցր ու զօրաւոր ձեւերը, զօր գիտեմ, կրակ կը հոսեցնեն ծովերուն մէջ ու խեղարթութեան կը մատնեն ուղեղները...: Անքիւնակ

հոգեզմայլանքներու տեղեակ եմ, ուր մարդիկ աստ-
լածներու կը հաւասարին, ու այնպիսի նոր հաճոյքներ
կ'առնեմ զորեղիւսեանդ աշտերուն մէջ միայն կարելի է
վայելիլ... Այս մարդուն կեանքը չնորհէ', և ես
քուկդ կ'ըլլամ... իմ բոլոր հմտութեամբս, տարփան-
քովս ու մարմնովս:

Էրօնին ոտքի ելաւ, և խօսքը վերսկսեց թորիքսի
ուղղելով, որ շուարած էր այդ տարօրինակ տեսարա-
նին առջեւ, բաւ.

— Էրօնին զիտէ յիշել, ո՛վ Արվէրնցի... Դուն
ազատեցիր զիս, ու հիմա ես կ'ազատեմ քեզ, բայց
պարտական եմ տակաւին...:

Կեսար կը խորհէր:

Անշուշտ, գեղանի կին մըն է... բայց ի՞նչ պէտք
ունի հաւանելու անոր առաջարկած սակարկութեան:

Չէ՞ մի որ ինք է տէրը... կը բաւէ որ մէկ բառ
արատանէ, մէկ շարժում քնէ, որպէսզի իրը ըլլայ
ան, հակառակ ազդեցան կամքին, հակառակ ամէն բանի:

Այդ սպիտակ մարմինը, որուն չփուժը սարսու-
կ'ազդէ, երկւորեակ ազանքներու պէս ցցուն ու
ծիծերը անօթի պէս էլոր ազդերը ուր երջանկութեն
զգլխիչ գինին կը հանգչի, վահանի մը պէս կորընթադ
փորը, նուրը, ջղուտ ու գեղակոր սրունքները, որոք
զօրաւոր յենակներ կը դառնան արքայութիւններու
հիասքանչ բոսէին, հեշտանքի, լպրշութեան հմար
ստեղծուած այդ մարմինը, այդ բոլորը պիտի կեար
ուզածին պէս վայելիլ անպայման...:

Ո՛չ, յափրացած Կեսար չէր ուղեր բրտօրէն սու-
լանգել անշարժութեան մասնուած պարտեալ մը. ան
կը փափաքէր վայելիլ այն յարաճուն թրթռացումները
զոր ալդ յուշկապարիկը կը խոստանար իր մէջ չըզ
թայազերծել. Կեսարի ուզածը սա էր որ այդ իտէալ



Մոտիկ կը հարցնէր թէ ու՞ր պիտի՞ ունենար քաշքրտուելու.

սիրունին անհուն հաճոյակատարութիւն մը ունենար
իրեն հանդէպ... :

Զգայարանքներու բնծայած խնծիղը հպարտութեան
չափ արժէք ունի. կետար իր թշնամիին դիակը դիտած
աստե՛ն մէկ քառորդը իսկ չպիտի ունենար այն զգայու-
թիւններուն, որոնք խելայեղ պիտի գարձնէին զինքը,
երբ իր կուրծքին վրայ զգար այդ կեղտական աղիճին
կենդանի մարմինը՝ այնքան տենդոտ, տարփալի ու
ցանկալի... :

Բախտը վճռուած է... : Կետար իր որոշումը տուած
է... : Ինք պատասխանատու է իր արարքներուն հա-
մար : Ներումի չարժուծեւ մը ընելով ըսաւ .

— Պարտուած կեղտացիին կեանքը փրկուած է... :
Թո՛ղ մարդասիրութեամբ վարուին անոր հետ... : Թո՛ղ
անոր հանդէպ ցոյց տան այն յարգանքը զոր պէտք է
ունենալ պատերազմի մը մէջ անբախտ եղող ուղղա-
միտ հակառակորդի մը նկատմամբ... : Թո՛ղ իբր իշ-
խան վարուին անոր հետ, քանի որ երկրին պետն է,
և իբր զօրավար, քանի որ բանակներու հրամայած է... :

Յետոյ Կետար իր վրանը տարաւ երախտագէտ ու
դալիդդէմ էրօնինը :

Ահ, անմոռանալի գիշերը... : զարհուրելի յարձա-
կում մըն էր՝ յոռեզոյն վայելքները հետապնդելու հա-
մար... : Էրօնին այնպիսի քմայքներ հնարեց զոր
պիտի համարձակէին ի յայտ բերել Թրանսթէվէրի որ-
ջերուն էն յանդուգն կաւատները . Էրօնին այնպիսի գիւ-
տեր ըրաւ որ Սիւպիւրրի բաքոսատօնի խննէչուհիներուն
մէջէն ամենէն ճարտար եղողին իսկ նախանձը
պիտի չարժէր :

Անյազ խածաութներ ու ճիշեր իրարու յաջորդե-
ցին, մոլեղին գրկախառնութիւններ եղան, ուր ու-
կորները կը ճարձատէին, ջիղերը կը փշուռէին, արիւնը



կ'եռար, անկանոն մկնագելումներով, ուր Բահր կը զգային ու իրարմէ շնորհ կը խնդրէին և ուր կը վերածնէին աւելի յափշտակուած, ցոփութեան հեղեղին մէջ խորասուզուելու համար... Այդ ահարկու շուայտութիւնը՝ Կեսարի սա տարակոյտը ներշնչեց թէ իր որսը մահկանացու էա՞կ մըն էր ստուգիւ թէ նոյն ինքն Վէնիւսը, որ յեղակարծ կերպարանափոխութեամբ մը զիմաղիծերը առած էր այդ Կալլուհիին, որ այնքան փորձառութիւն ցոյց կուտար անպարտելի էրօնին էն կնճռոտ խաղերուն մէջ:

Զոհողութեան մեծութիւնը միթէ բաւական չէր էրօնինը փառաւորելու մինչև իսկ մօլութեան սոսկում մին մէջ: Երբ այդ գիշերը, Կայսեր վրանին տակ, էրօնին, — այդ գերմարդկային բողբ, — Կեսարի անձնատուր կ'ըլլար կատաղի թափով մը, իր մտածումը իրենք չէր բաժնուէր Կալլիացիէն, վսեմ ու ազնիւ Վէրտէնմէթրիքսէն, որ զինքը պաշտպանած էր...:



Գ Լ Ո Ւ Խ Դ.

Յաղթանակը

Սիրոյ այդ բուռն արբուանքը այնքան խոր վրդոված էր Կեսարը, թէեւ բոլոր հեշտանքներու ծանօթ ըլլար ան, որ չուզեց առանց վաղորդայնի թողուլ այդպիսի խրախճանք մը:

Կալլիացի կինը պարտութեան մատնած էր Կալլիաւ յի վայրագ յաղթականը, հլու և իր օրէնքին հնազանդ զարձնելով զայն, էնչպէս կ'ըլլայ կրկէսի խաղերուն մէջ, ուր զազանագուսպը իր քմայքը կը պարտադրէ լիպիական անտառներու էն սոսկալի դադաններուն:

Կեսար ալլեւս չէր կրնար բաժնուիլ էրօնինէն:

Մինչև Կալլիական արշաւին վերջը Կեսար չուզեց բաժնուիլ իր վաւաչոտ յարփուհիէն: Էրօնին հետեւեալաւ լէզէոններուն, մեծարուած ու յարգուած՝ կայսրունիի մը պէս. իր առջեւ կը խոնարհէին ամէնէն հին լէզէոնականները, ամէնէն պանծալի զօրապետները ու կայսեր էն յանդուգն առեւտարները:

Էրօնին ունէր իր տունը, սարուկները, խոհարարները, պարողները, երգիչ բանաստեղծները ու միմօսները:

Պատեբազմը վերջանալու մօտ էր: Կեսար, դափնիներով ծածկուած, փափաղեցաւ հանդիստ վայելել, զոր իրաւամբ չահած էր: Չմիւր անցնելու համար Ալպեաններու ասդէի կողմը քաշուեցաւ, որ չատոնց խաղաղած էր: Հոն ի պատիւ մեծաշուք պոռնիկին, Կեսար հրաշալի պալատ մը կառուցանել տուաւ, ուր եղընդաքարը կը մրցէր մարմարիոնին հետ, անագապղինձը տեղի կուտար ռոկիին. կնիտի կամ Փափոսի ճշմարիտ

մեհեան մըն էր՝ Միջերկրականի ծովեզերքի արմաւենի-
ներուն մէջ փոխադրուած, արեւուն տակ, որ կարծես
իր երանգը կ'ընծայէր աշնանավերջին ծաղկած միմո-
շաներուն։ Ամենէն ճոխ օթոցները, ամէնէն հազուա-
գիւտ կարասիները ու տարաշխարհիկ գաւառներէ մեծ
ծախքերով փոխադրուած գեղարուեստական առարկա-
ները եղական շրջանակ մը կը ձեւացնէին, որուն ար-
ժանի էր պերճանքի ու հաճոյքի մէջ թաղուած այդ
նախկին քրմունիւն։

Բրաբրոններով և մանուշակներով բուրումնաւեւ
այդ միջնորդորին մէջ, գետակին ընծայած ջղադրդիւ
ու քնքուշ կեանքին մէջ երկու սիրահարները այնպիսի
երանութիւն մը վայելեցին, զոր ո՛չ մէկ բան կուգար
վրդովել։

Ասկայն էրօնին յաճախ կը խորհէր Արվէրնի երի-
տասարդ պետին վրայ, և իր երազներուն մէջ աշ-
րերուն առջեւէն չէր հեռանար պատկերը այդ մար-
դուն, որ համբոյր մը իսկ չէր քնդած իրմէ։ Բայց է-
րօնին ամենէն աւելի կը պաշտէր զայն։ Ու կեսօրի կը
հարցնէր.

— Ի՞նչ ըրիր Վէրսէնժէթօրիքը։

Խորամանկ Լատինը կը պատասխանէր ժպտալին.

— Երանի՛ անոր, զոր չես մոռնար բնաւ, ո՛վ գողտր
աղջիկ ժէրկովի։ Մի՛ վախճար...։ Պաշտպանեալդ
Հոռմ կը գանուր...։ Իմ վերադարձիս կը սպասէ, գրա-
ւելու համար այն արժանաւոր պաշտօնը, զոր իրեն
վերապահած եմ։

— Էրօնին հաւատալով այդ խօսքին, ապահով-
ուած էր։

Բայց այդպիսի հովուերգութիւն մը չէր կրնար
չարունակել յաւիտենապէս. ամենէն սատոյիկ սիրա-
հարուած տարիածուն իսկ ի վերջոյ կը ձանձրանայ



Էրօնին հեշտանքի բոյրի մը պէս կը ծփար նուիրական
բացաստանին մէջ

մշտնջենական արքայութիւններէն ու յագեցումը կը սպաննէ ցանկութիւնը :

Օրին մէկը , հացկերոյթի մը պահուն , երգիչները , հապիւնները , միմոսները և սրինգ նուագողները եռանկողին ճաշարանը խոսած էին , որուն գետինը տակաւին կարմրած էր գինարբուքէն : Այդ միջոցին կեսարի ուշադրութիւնը գրաւած էր քսան տարեկան պատանիի մը կեղականք շնորհ , այս վերջինը չպարուած գէմքով նուագածու մըն էր , անորոջ գիտատրով , տարակուսելի կուրծքով ու արեւելեան մեղկութեան մէջ թաղուած աչքերով . . . :

Կեսարի պէս ցոփակեաց մը չէր կրնար տարբեր գաղափար մը կազմել այդ արուեստագէտի բարքերու մասին : Առաջին անգամը չէր որ Մէրքիւրի ու Վէնիւսի այդ խառնածին զաւակը , տփռոյն Հէրմաֆրոտիթոս , անքնութեան ժամերուն կը չարչարէր կեսարի միաքը և իր արտաուց սէրերուն վրայ կ'իշխէր : Աստիճանի քովի մասին հաճոյակատար ըլլալուն , զինքը չէր մեղադրած , ըսելով թէ անիծեալ աղանդին զարչելի ունակութիւններուն անձնատուր եղած էր : Եւ ահա , այդ զաւակդէմ պատանին , այդ կատկածելի անսեռը հին յիշատակներ կ'արթնցնէր հիմա :

Այդ գիշեր Էրօնին , իր թափուր անկողնին մէջ ի գուր սպասեց կայսեր :

Էրօնին , նախ լքուած , քիչ ատենէն մոռցուեցաւ . . . : Մնաց որ , նոր փառասիրութիւններ կ'արթննային կեսարի սրտին մէջ . . . : Ան կը զգար որ իր ժամը հրնալած էր . . . : Հոռմ պէտք ունէր իրեն :

Կեսար անցաւ Ռուպիքոն գետը , Փարսալայի ճակատամարտը մղեց , իր հակառակորդին՝ Բոմբէյի վրայ յաղթութիւն տարաւ և պատերազմի ձեռնարկեց կայսրութեան ամէն կողմերը . . . : Էրօնին ու իր վրդովիչ զգուանքները այլեւս նշանակութիւն չունէին աշխարհի



տիրոջ համար, որ այնքան մտահոգութիւններու մէջ
թաղուած էր:

Բայց Էրօնին իր պերճաշուք սիրահարը կորսնցուցած ըլլալով ամէն ինչ կորսնցուցած էր . . . : Կայսրը չուզեց նիւթական անձուկ վիճակի մատնել այն կինը զոր իր շնորհներով պատուած էր: Էրօնինի նուիրեց այն վիլլան ուր զիրար սիրած էին զեռակին եղբորքը, բոլոր ստրուկները, բոլոր կարասիները հոն ձգելով. նոյնպէս հարկ եղած գումարը նուիրեց, որպէսզի Էրօնին անկախօրէն ապրի: Սակայն, Կեսարի ժառանգութեան համար շատ մը թեկնածուներ կը ներկայանային . . . :

Էրօնին ընտրելու հողը միայն ունէր . . . : Արքունի գործակալ մը, որ Էրօնինի ուրբերուն առջեւ դնել կ'ուզէր երեք նահանգներու տուրքերը, ճարտար հոգատոր մը որուն դասերը ոսկիի ծանրութեամբ արժէք ունէին, ազատագրուած ստրուկ մը որ Սիլլաքի տարագրութեան ատեն հարստացած էր մատնութեանց շնորհիւ, ու երեսունէ աւելի տարիաւոր իրարու հետ կը մրցէին, զեղանի աղիճին զբամարկը շնչեղութեամբ անանձնաշնորհումը ունենալու համար: Էրօնին ընակարան մը ունէր Հոռմի մէջ Մօնթէ Բինչիոսի վրայ, ամառնային վիլլա մը՝ Պայէսի մէջ, Նարօլիի մօտ: Թագուհիի պէս կեանք կը վարէր ան: Սակայն, ձանձրոյթի ժամերուն, երբ անցեալը կը քրքրէ իր յիշողութեան մէջ, երբ Արվէրնի պեռնի պաշտելի պատկերը աչքերուն առջեւ կը ցցուէր անքուն զիշերներուն մէջ, Էրօնին նողկանքի զգայութիւն մը կ'ունենար. իր վարած կեանքը շատ տարբեր էր այս կեանքէն որուն սահմանուած էր ինք . . . :

Բայց իր պժգանքին մէջ Էրօնին կ'օրհնէ առտուածները, քանի որ իր անարգութեանց շնորհիւ օրին մէկը

կրցած էր իր երախտագիտութիւնը յայտնել բարերարին ու մարդասպան կացինը հեռացնել ստրկացած Կալլիոյ վերջին պաշտպանին գլխին վրայէն: Խնչ եղած էր յանդուգն վէրքէն մէկթօրիքս: Յաճախ Էրօնին այդ հարցումը կ'ընէր մտովի: Ամէն ինչ փորձած էր հասկնալու համար, ի զուր. Կեսար միայն պիտի կրնար պատասխանել, մինչդեռ Կեսար կը կռուէր կայսրութեան սահմաններուն վրայ, Կեսար հեռու կը գտնուէր Հոռմէն:

Բայց ահա՛, կայծակի արագութեամբ կը տարածուի Կեսարի վերագարձի լուրը . . . : Յաղթութեան պատիւներով կը փառաւորուի . . . : Իշխանութեան զեկը ամբողջովին ձեռք անցուցած է:

Էրօնին այդ լուրը էն առաջ իմացողներէն կ'ըլլայ, որովհետեւ իր տարփածուներուն մէջ կը գտնուին մէկէ աւելի հիւպատոսներ և ծերակուտականներ որոնք միշտ տեղեկութիւն կը հաղորդէին Հանրապետութեան մէջ պատահած կարեւոր դէպքերու մասին:

Այսպէս, Էրօնին հետեւեալ օրը իմացաւ որ Կեսարի նուիրուած յաղթականներէն մէկը տեղի պիտի ունենար, էն գեղեցիկ, էն չողջողուն և էն փառաւոր հանդէսը, որով պիտի յիշատակուէին Կալլիոյ վրայ տարած յաղթութիւնները:

Էրօնին ցաւազին հետաքրքրութեամբ մը ուզեց ներկայ գտնուիլ այդ հանդէսին, որքան ալ անգութ թուէր իրեն:

Իր ազգեցիկ բարեկամներուն շնորհիւ, Էրօնին լաւագոյն տեղ մը ձեռք բերաւ շքաթափօրի ճամբուն վրայ: Իր էն ձոխ չրջազգեստը հագաւ, առաջին կարգին վրայ տեղաւորուեցաւ, աւելի լաւ տեսնելու ու աւելի լաւ տեսնուելու համար:

Ափսոս . . . :

Բայց Էրօնինի հոգին խոր զայրոյթ զգաց, վրէժ

Տիգրանի ցամաքային զորքերը

ցանկալի թիւները եւացին արեանը մէջ, երբ յաղթական-
ներն կառքին լծուած գերիներուն մէջ ճանչցաւ Կալլիոյ
փայլուն զօրավարը: Վէրսէնժէթօրիսը, խամրած, ծե-
րացած, կորաքամակ և ուժասպառ, մինչդեռ էրօնին
կը հաւատար թէ իր պոռնկութեամբ փրկած էր զայն:

Ընթարտութիւնը էրօնին աչքերուն առջեւ լիովին
պարզուեցաւ ու ան հասկցաւ Կեսարի անարգութիւնը:
Կայսրը, առաջին իրիկունն իսկ, դրժած էր այն եր-
գումին: Դէմ գոր էրօնին յուսացած էր խել: Վեց տա-
րիէ ի վեր, Կեսար ստորեկրեայ ու օղէ զուրկ զնտանի
մը մէջ բռնադրելի տուած էր կտրիճ Կալլիային փա-
ռայեղ պարտեալը, ուղղամիտ հակառակորդը, որուն
բախտը պահ մը հաւատալով էր Կայսեր բախտին,
բայց հիմա այսպնուած, շարձարուած ու ամէնէն անարգ
միջոցներով ոգեսպառ եղած, կեանքի նշոյլ մը միայն
ունէր վրան, իր գահիճին յաղթանակը վեր հա-
նելու համար:

Միթէ աստուածները պիտի թողատէին որ երկար
ատեն արեւուն տակ պարզուէր այդպիսի անարգութիւն
մը, կ'ըսէր էրօնին հեծեծագին . . . : Դժոխքը այլեւս
գիշատիչ անգղեր չունէր, երգմնագրութիւններու կուրծքը
պատուելու և երգմնազանցեալ սիրտը մերկացնելու
համար:

Հազիւ թէ էրօնին այդ խօսքերը արտասանած,
որոնք Արամազէի կողմէ լսուած էին կարծես, Կեսարի
կառքը, Վէլայրօմի անկիւնը դառնալով սահմանաքարի
մը զարնուեցաւ, տատանեցաւ, սոռակը կոտրեցաւ,
ձիերը սկսան վազել սրարչաւ, ու յաղթականը անիւ-
ներուն տակ սահելով, քիչ մնաց որ պիտի ջախ-
ջախուէր:

Էրօնին սիրտը գաղթեցաւ արովելէ: Իր պատիժն
որ կը կրէր Կեսար:

Բայց ո՛չ, Կեսար ստորի կանգնեցաւ. իր բախտա-

ւար աստղը պահպանած էր. ողջ առողջ էր, հազիւ շը-
մուած այդ անկումէն, ու սկսաւ յառաջանալ յաղթա-
նակի ճամբուն երկայնքը, դէպի Կապիտալ բարձրանա-
լով դարձեալ, մինչ ժողովուրդը ծայրայեղ ջնճութեան
աղաղակներ կ'արձակէր:

— Գանի որ աստուածները կը խնայեն անոր, ու-
րեմն ինքզինքիս վրայ դնելու եմ իմ յոյսս՝ վրէժ լու-
ծելու համար . . . :

Այն ատեն երբ իրար կը սիրէին, Կայիոս Յուլիոս
մատանի մը տուած էր գեղանի Կալլուհին. այս վեր-
ջինը խնամով պահած էր մատանին:

— Երբ ուզես զիս տեսնել կամ ո՛ւր գտնուիս իմա-
նալ, կը բաւէ որ ցոյց տաս այս մատանին, բոսժ էր
Կեսար: Ան պիտի ըլլայ նուիրական յուսուժք մը, որ
քու առջեւդ պիտի բանայ բոլոր դռները ու թոյլ պի-
տի տայ քեզի մինչև քովս հասնելու . . . :

Իրիկուան, մութ գոյն քօղով մը ծածկուած, էքօ-
նին ուղղուեցաւ դէպի Կեսարի բնակարանը:

Կեսարի բոսժին պէս, մատանին չնորհիւ ազատօ-
րէն մտաւ յաղթականին պալատը. ստրուկները խոնար-
հութիւն ըրին էրօնին առջև և ան ընդհուպ Կայսեր
հետ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ:

Ոչաւարտի անազապղինձէ մանճակախներուն վրայ
Կեսար կը ճաշէր իր բարեկամներուն, ատենակախնու
և ազատազիրներուն հետ. սրահը լեցուն էր վարդի
թերթերով. թափանցող բոյր մը կը զինովցնէր սեմէն
ներս մանողը:

Կեսար ճանչնալով էրօնին, որ իր քօղը ձգած էր,
յօնքերը պոռտեց, բայց իսկոյն ժպտեցաւ. լաւ տրա-
մադրութիւն ունէր. օրուան յուզումներէն և մանա-
ւանդ լեցուն գաւաթներով խմած գինիներէն արրչլու,
ձեռքը էրօնին երկարեց, բսելով:

— Ահա՛ գեղանիներուն գեղանին . . . կեղտական

աշխարհին մէջ կատարուած նուաճումներուն ամենէն հրաշալիին.....

— Եւ անա՛ թշուառականը, երգմնադուժը, որ կնոջ մը սէրը դողցած է նենգամիտ խոտումներով, ազադակեց էրօնին կատաղութենէն սարսուռն:

— Է՛յ բաւ է, Կալլուհի. ի՞նչու այդ չեշտով կը խօսիս:

— Ի՞նչ բերի՜ր Վէրսէնժէթօրիքսը:

— Կեանքին չխնայեցի՞ միթէ:

— Մահուքնէ աւելի գէշ չարչարանքի մը ենթարկելու համար զայն, կեղծաւո՛ր բռնակալ...: Բայց անպատիժ կերպով չէ որ զիս խարած պիտի բլլաս: Աստուածները պիտի պատժեն քու դրոժանութիւնդ:

Կեսար քրքշալի բառ.

— Առ քեզի պոռնիկներու խօսք: Անոնք բնաւ գոհ չեն ըլլար իրենց շնորհուածէն...: Բայց ես լաւ իշխան եմ...: Կը դանգատիս թէ խարած ես այս սակարկութեան մէջ, լաւ: Խղենք զայն...: Վէրսէնժէթօրիքսի կեանքը խնայուած ըլլալուն փոխարէն ինծի վճարեցիր և նոյնիսկ արքայաւայել կերպով...: Լաւ, դաշնագիրը կը ջնջեմ...: Գերիս քենէ կը գնեմ դարձեալ: Յաւ չեմ զգար ազատութիւնս ձեռք անցուցած ըլլալուս համար...: Այդ պարտուածը կը նեղէ զիս, առդտուկ կը պատճառէ ինծի: Խիստ ուժգնօրէն կը պաշտպանես զայն. ուստի չեմ ուզեր որ անոր վրայ խօսուի այլևս: Վաղը կորստեան պիտի մատնուի ան...: Բայց թո՛ղ չըսուի թէ Կեսար սակարկած է քեզի տուած դրամը. ի փոխարէն այն անգին գանձերուն զոր ինծի շտապեցիր իբր փրկանք, իմ վերակացուս յիսուն հազար սէթէրս պիտի վճարէ քեզի: Քու անարգ Արվէրնցիդ այդքան դրամ չարժեք, բայց քու տուածիդ փոխարէն՝ այդ դրամը շատ աւելի նուազ կ'արժէ: Սա կայն պէտք է գոհանաս ասով: Այսպէս հրամայեցի...: Պահապաններ, նուիրատու պաշտօնեային մօտ առաջնորդեցէք այս կինը ու ներկայութենէս հեռացուցէք:

Գ Լ Ո Ւ Ն Ե.

Ասորեկիեայ Բանին Մեջ

Կեսարի պալատէն արտաքուսելէն յետոյ, էրօնին անաշխարհ շարժումը եղաւ դետակը նետել բռնի կերպով իրեն տրուած ոսկիները, որոնք կ'այրէին մատները:

Արեան գին չէ՞ր միթէ: Եւ ի՞նչ արեան: Իր սիրած միակ մարդուն արեանը, որուն անձնատուր եղած չէր բնաւ. բայց իր անրիժ պաշտանքը ա՛լ աւելի թանկազին կ'ընծայէր զայն: Էրօնին այնպէս կը թուէր որ այդ զգացումին փափկութեան մէջ իր ցոփուհի անարգ կ'անքին արդարացումը կը գտնէր:

Տարաբախտ կիներ լիարուսն կ'առնէր այդ ազատ ոսկին, երբ մտածում մը կասեցուց իր շարժումը:

Ո՛հ, ի դուր չպիտի մտնէր այդ հարստութիւնը...: Որքան ալ կեղտոտ ըլլար այդ հարստութեան աղբիւրը, պիտի սրբազորձէր զայն, ամենէն ազնիւ դատին յատկացնելով զայն...:

Վէրսէնժէթօրիքսը գնելու համար է որ անպատկառ Կեսար յիսուն հազար սէթիէրս տուած էր: Թո՛ղ անոր կամքը կատարուէր:

Կեսարի դրամին շնորհիւ, Վէրսէնժէթօրիքս ազատ պիտի ըլլար...: Էրօնին լանկարժ յղացած է այդ յանդուգն ծրագիրը, և առանց վայրկեան մը կորոնցնելու գործի սկսած է, յաջողցնելու համար զայն, դարչելի մահաւճիռին դորձադրութենէն առաջ, որ մահուան կը դատապարտէր փառայել գերին:

Բայց նախ պէտք էր գիտնալ այն զնտանը, ուր ձգկտած էր հերոսը: Քաղաքապետութեան պաշտօնեայ

մը, զանձապահ պաշտօնեայ մը, որ էրօնինի բարեկամներն են, տեղեկութիւն պիտի տան...: Մէկուն ու միւսին մօտ փութաց...: Վերջապէս բանտին տեղը ճշգրտօրէն հասկցաւ: Հոն, Մեծ Սիրքին մօտ, Մամիլլայի սոսկալի բանտին խոնաւ ու մթին նկուղներուն մէջ մեծ կեղտացին կը քաւէր հոռոմէական արծիւներուն դէմ ըմբոստացումը և իր երկրին անկախութեան մասին ունեցած անձնութիւններ...:

Մամիլլայի բանտը...: Էրօնին ժպտեցաւ. բանտապետը Մէմիտը չէր միթէ, այսինքն իր ազատագիրներէն մէկը:

Բայց մանկամարդ կիներ ցնցեց զլուխը. ո՛չ, Մէմիտ չաւ փախնար կեսարէն. մնաց որ հարուստ էր ու կաշառակերութեան փորձ մը անկարելի պիտի ըլլար. ուրեմն նո կենարու էր իր ազնիւ ծրագրէն:

Էրօնին արիւթիւնը կորսնցնելու վրայ էր, երբ յոյսի նշոյլ մը ծագեցաւ մտքին մէջ. երկու տարի առաջ, Պանատօնքի օր մը, Էրօնին քմայքը ունեցած էր զինաթափ մենամարտիկ մը մահուընէ ազատելու. աչքերուն առջեւ կը պատկերանար տեսարանը: Կը յիշէր ափրիկեցի յանցապարտ սուսերամարտիկը, անազապղինձի պէս սև մարդ մը, որուն կոկորդին մէջ պիտի մխրճուէր սպտանական դանակը, ոտքերը չղթային օղակին մէջ բռնուած ըլլալուն համար: Բայց Էրօնին ինք ալ չէր գիտեր ինչո՞ւ. թերեւս մարդուն արձանային գեղեցկութեան համար, ըթամապը բարձրացուցած ու Սփրիկեցին ազատած էր: Նոյն իրիկունն իսկ Էրօնինի մօտ երթալով չնորհակալութիւն յայտնած ու իր ամբողջ կեանքը նուիրած էր անոր, թէեւ ազատ ըլլար իբր սուսերամարտիկ: Էրօնին ժպտով ընդունած էր այդ բուն երախտագիտութիւնը:

Կեսարի տարփունին, այն ատեն զօրաւոր, պէտք կ'ունենար աննշան Նուպիացիի մը:



Ան հագած էր թեթեւ շրջագիտ մը մաքրիլ ամպի մը պէս

Այդ սեւամորթը, Եռմպօ, նոյն պահուն Մամիլ-
լայի բանտին մէջ պահապանութիւն կ'ընէր: Էրօնին
գիտէր այդպէս ըլլալը, քանի որ ինք պաշտպան կանգ-
նելով միջնորդած էր որ այդ պաշտօնը տրուի անոր:
Հիմա ատենը չէր միթէ այդ խոստումները յիշեցնելու
Ափրիկեցիին...:

Առանց վայրկեան մը հանդչելու, Էրօնին գիշերանց
տուն վերադարձաւ, հանդիսական զգեստը հանեց,
մուխ գոյն քօթիւմ մը հագնելու համար. խարտեաչ
գեղեցիկ մազերուն վրայ թանձր քօղ մը ձգեց, ու
առանց գահաւորակը նստելու, որպէսզի կասկած չար-
թնցնէր, առանձին ու հետիոտն ուղղուեցաւ դէպի սոս-
կայի զնտանը, առեւտուրի բանուկ թաղին մէջէն յա-
ռաջանալով, ուր կը վխտային, բեռնակիրներ, նաւագ-
ներ ու ցնծուհիներ: Սարսուռն, Էրօնին քարերուն մէջ
բացուած բանտին ծանր ու հաստ դուռը դարկաւ, և
բանտապահ Եռմպօն հարցուց:

Բանտապահը զարմանքով ընդունեց այդ անս-
կնկալ այցելութիւնը...: Էրօնին անոր ձեռքէն բռնեց,
գետին եղերքը տարաւ ու հոն լուսնին շողերուն տակ
քօղը նետեց վրայէն, ըսելով.

— Կը ճանչնաս զիս:

— Դո՛ւն ես, երկնային էակ, յարեց նուպիացին իող-
դոջուն և յարգալից, ճանչնալով այն կինը, որուն մե-
ծագէս երախտապարտ էր:

— Կեանքդ ինձի նուիրած ըլլալդ չե՞ս մոռցած...:

— Չեր հրամանին տակն եմ, աւելցուց նուպիա-
ցին ստրկական չեչուով մը:

— Դու բանտիդ մէջ կը ճանչնաս Վերսէնթէթօ-
րիքս անուն կալիպցի մը, զոր արգելափակ ըրած են
իրը դերի...:



— Ինձի պաշտօն տրուած է առտու իրիկուն անոր յանձնելու հաճարի հաց, ջուրի վարջը և ապուրի սկուտեղը . . . :

— Ո՛վ Արամազդ, չէի յուսար որ այսքան դիւրին ըլլայ յաջողութիւնը . . . :

— Այդ բանտարկեալը ինչո՞ւ կը շահագորդուէ քեզ . . . :

— Կ'ուզեմ որ ազատ ձգուի քու շնորհիւ :

Սեւամորթը սկսաւ դողալ ամբողջ ամբողջովը :

— Կեանքս է որ կը պահանջես . . . :

— Ինձի չի նուիրեցի՞ր միթէ . . . :

— Այո՛, կակազեց նուիրացին նուազուն ձայնով :

— Մնաց որ, վախնալիք բան չկայ . . . : Կեանքդ վտանգի մէջ չէ : Բաւական ոսկի պիտի տամ քեզ, որպէսզի Հոռմ խոյս տաս, Կեսարի և Մէմնիոսի զայրոյթէն ազատելու համար . . . : Այդ դրամով պիտի կրնաս նուիրուի անապատները դառնալ և հոն անդրազ ու ձոխ կեանք մը վարել :

— Թո՛ղ քու կամքդ կատարուի, պատասխանեց Սեւմայօ :

— Ուրեմն բանտ պիտի մտցնես զիս . . . Իմ առջեւ պիտի բանաս այն գետնափոր բռնախն դուռը, ուր Կեղտացին կը սպասէ իր ժողովուտ վախճանին . . . : Մնացեալը յանձնէ պաշտպան աստուածունիներուդ . . . : Անոնք չպիտի լքեն քեզ, քանի որ լաւ գործ մը կը կատարես . . . : Ահա քեզի այնքան ոսկի որուն պէտք չկայ խոյս տալու և երջանիկ ապրելու համար :

Ու հիացիկ սեւամորթին ձեռքերուն մէջ հնչուն ջրվէժի մը պէս հոսեցուց յիտուն հազար սխտիկներ, որով Կեսար կարծած էր զինքը նուաճել :

Յետոյ յարեց Էրօնին . . . :

— Հիմա առաջնորդէ զիս . . . :

Մութ գիշեր մըն էր. ամէն ինչ կարծես կը քնանար այդ խաւարին շէնքին մէջ. միայն ընդհատաբար կոխնչ մը կը լսուէր գետնին տակ, ինչ որ կ'ահել կուտար թէ օրհասական զոհ մը կար հոն :

Ամենափոքր ազմուկ մը լսելուն պէս դողի մատնուած, Նումայօ կ'առաջնորդէր Էրօնին, որ սոսկումէն համբացած, խոնաւ կալըրիներու բաւիղին մէջէն կը յառաջանար : Կաշուն աստիճաններով սանդուխէ մը վար կ'իջնէին ու մամռապատ սալաքարերու վրայէն կը սողոսկէին . . . :

Ի վերջոյ սեւամորթը կանգ առաւ ցած ու մէկ հոգիի անցքը թողարկելու չափ լայն կիշէի մը առջեւ . . . : Նկուզի մը մուտքն էր ան, հաւանաբար, Տիրերի ջուրերէն աւելի վար մակերեսով : Նումայօ հրեց երկաթէ դուռը ու ըսաւ .

— Ձեռքէս եկածը ըրի . . . Թո՛ղ Պղատոն պաշտպանէ մեզ . . . : Ես կը հեռանամ . . . աճապարէ՛, որովհետեւ հսկողութեան չորրորդ ժամանակաշրջանին գիշերապահները հիմա պիտի անցնին հոսկէ . . . : Բայց մինչեւ այն ատեն բոլոր դռները բաց են քու առջեւդ . . . :

Էրօնին խարխալանքով յառաջացաւ գետնափոր բռնախն մէջ. նեղ ու ցուրտ նկուղ մըն էր, ուր արեւը երբեք չէր թափանցած այն օրէն ի վեր երբ որմնադիրները չիեւած էին անոր կամարը. հոն փռած յարդերու վրայ նշմարեց գետինը փռուած մարդկային ձեւ մը :

— Բարեկամ, մրմնջեց Էրօնին նուազուն ձայնով մը : Խուլ հեծեծիւն մը պատասխանեց :

Էրօնին ազտատ խշտեակին վրայ ծռելով յարեց .

— Վէրսէնժէթօրի՛քս . . . Վէրսէնժէթօրի՛քս . . .

Կալիքացիներուն հզօր դաւակը, չե՞ս ձանշնար զիս . . . : Այն ատեն ստուեր մը ցցուեցաւ . . . : Էրօնին,

խելայեղ ու դանդաշուն, այդ ուրուականին մէջ հա-
զիւ ճանչցաւ խորիստ Արվէնցին, ատենօք այնքան
դեղագէտ, այնքան զօրաւոր ու այնքան հպարտ:
Տժգոյն, վտիա, կիսամերկ, կորաքամակ, մազերը ձեւ-
մկած, դիակի մը կը նմանէր արդէն: Միայն ակնակա-
պիճներուն զարհուրելի խորշին մէջ, աչքերը կ'արտա-
յայտէին աղնութիւնը և կորովը այդ գերիին, որ վեց
տարիէ ի վեր բանտարկուած կը մնար այդ գերեզմա-
նին խորը:

— Ի՞նչ կ'ուզես ինէ, հարցուց բանտարկեալը հե-
ռաւոր ու խուլ ձայնով մը:

Մանկամարդ կիներ հեծկառուքով պատասխանեց.

— Էրձնին եմ ես, այն կեղտական քրմուհին, որուն
խնայեցիր տանջանքն ու մահը ժէրկովի նուիրական
անտառներուն մէջ, կը յիշե՞ս . . . : Իմ երախտագի-
տութեանս հարկը մտաուցանելու եկած եմ . . .
ազատութիւն կը բերեմ քեզի . . . :

Վերսեմէթօրիքս հեղնական ծիծաղով մը պատաս-
խանեց, ուսերը ցնցեց ու շրթները մրմնջեցին.

— Շա՛տ ուշ է . . . : Ի՞նչ օգուտ . . . :

Էրձնին իր յուզուժը զսպեց . . . : Ապագային վրայ
հաւատք ունենալուն, պնդեց.

— Ո՛վ իմ հերոսս, հոս եկած եմ, քեզ տանելու
համար Սէփանի քաղցրիկ երկիրը . . . : Հարուստ եմ
ու պիտի կրնանք երջանիկ և առանձնացած կեանք մը
վարել . . . : Վերսեմէթօրիքս, պէտք է խոտովա-
նիմ որ կը սիրեմ քեզ ու միայն քեզ սիրած եմ . . . :
Այո՛, այն օրէն ի վեր երբ քարասեղանէն քակեցիր
զիս դողդոջուն ու գրեթէ կիսամեռ վիճակի մէջ, բու-
պտակերդ երբեք չհեռացաւ յիշողութեանս առջեւէն ու
սրտիս մէջ դուն միայն տեղ գրաւեցիր . . . : Սակայն
կարեկից ու անբասիր եղբայր մը եղար ինձի համար . . . :



Էն քիս օթոցները, էն հազուագիւտ կարասիները այդ պերճանքի
ու համարի բնակարանին չքնաղ շրջանակը կը ձեւացնէին

Նկո՛ւր, կ'ըսեմ՝ քեզի . . . : Ոտքի ելի՛ր . . . : Գե-
րեղմանէն դո՛ւրս եկուր . . . : յարութիւն ա՛ռ . . . :
Ես կ'ընամ գործել ալդ հրաշքը . . . : Իմ ոսկիներուն
առջեւ կը բացուին բոլոր դռները . . . : Նկո՛ւր . . . :
ո՞վ գիտէ . . . : Թերեւս օրին մէկը վրէժինդ բռնած
մօտալուտ ժամը պիտի հնչէ . . . : Իբր պետ կեղտա-
ցիներուն, որոնք միշտ կը հնազանդէին և անշուշտ
պիտի յաջողիս ոգեւորել պարտուածներու արիւթիւնը
և հռոմէական լուծը թօթափելով, Կալիական հին եր-
կիրը կենդանացնել, երէկի յաղթականին սուղ ծախս-
լու համար իր քրած նախատինքները :

Բայց վէրսէն ժէթօրիքս շարունակեց գլուխը ցնցել
և ըսաւ .

— Ոչ, ոչ, իմ ճակատագիրս լրացած է : Քու
ճամբադ շարունակէ, ո՞վ կին : Իմ դերս աւարտած է
և հոս մեռնելէ դատ ուրիշ բան չունիմ ընելիք . . . :

Էրօնին թեւերը գալարեց . . . : Հեւքոտ չեչուով մը
ըսաւ .

— Ըրածդ անիմատ բան է . . . : Ասանկ գեղեցիկ
առիթ մը պիտի փախցնես :

— Այլեւս առիթ չկայ ինծի համար . ես ստուեր
մըն եմ միայն ու ստուերներուն համար բան չեն ըներ :
Վէրսէն ժէթօրիքս, որուն վրայ կը խօսիս, արդէն ինկ
խայտառակաբար մեռած է այն աղետալի օրը, ուր
փաթեթար գազանի մը պէս, կայսեր կառքին լրծ-
ուած չղթայական սարուկներու աննշան խուճրին մէջ,
հռոմէացի ժողովուրդին ծաղրին նշաւակ ըլլալով,
զինուորականներուն խաղալիկ ու կեսարի պատուանդան
դարձած է . . . : Գնա՛ բանդ, անօգուտ գործի մը համար
մի՛ ուշանար և մի՛ զբաղիր այլեւս մեռելներով, որոնք
կը փառին իրենց գերեղմաններուն մէջ . . . : Իմ ան-
կումս անդարմանելի է : Նուառացած ու պարտուած,
հրամայելու և ապրելու արժանի չեմ . . . :



— Աւա՛ղ :

— Հեռացի՛ր , կ'ըսեմ քեզի... ատեն մի՛ կոր-
անցներ... հիմա վրայ կը հասնին... :

— Ըսել է բան մը չե՞մ կրնար ընել քեզի համար :

— Կրնաս ընել :

— Ի՞նչ :

— Վրէժս լուծել :

Ու յոնկարծ , նոր կորովով մը , արագօրէն բա-
ցատրեց .

— Այո՛ , ո՛վ կին , կրնաս ինծի ընծայել այն դե-
րագոյն ուրախութիւնը , այսինքն վրէժխնդրութիւնը...
Ամբողջ ուժդ , կորովդ , սեռիդ բովանդակ զօրութիւնը
գործածէ արդարութեան ու պատիւի սուրբ գործին
համար... : Տապալէ՛ հռոմէական ժողովուրդին կուռ-
քը , ձախառն ոսկիով զարդարուած արձանը , քանի որ
տիղմով թաթաւուն են ոտքերը . անողօք և նենդամիտ
յաղթականին էրինքնին եղիր... : Ո՛հ , եթէ երբեք
Թարանի ու Թէօթաթէսի վրայ երդնուս որ կետարը
զոհելու կրօնական պարտքը պիտի կատարես ,
հանդարտեցնելու համար իմ և բոլոր կարիճներուն ուր-
ուականները , որոնց ոսկորները կը ձերմկին ստրկացած
կալլիոյ հողին վրայ... ա՛հ , ո՛վ կին , այն ատեն քեզի
համար ըրածէս չառ աւելի մեծ գործ տեսած պիտի ըլ-
լաս... ու անճառ ցնծութեամբ մըն է որ վիզս պիտի
երկարեմ դահիճին սուրին :

Էրօնին սիրով ու կատաղութեամբ բորբոքած , ձեռ-
քը երկարեց ու հանդիսաւոր շեշտով մը ըսաւ .

— Բարեկամ , մեր երկրին անողօք դիցունհներուն
վրայ կ'երդնում որ քովդ պիտի վերադառնամ քու
տանջանքդ հրամայող հրէշին քաւել տալէ յետոյ իր
յանցանքը :

— Շնորհակալ եմ , մրմնջեց Վէրսէնժէթօրիքս ու
կուրծքին վրայ քաշելով սիրատուոր էրօնինը , ու մեղա-
ւորունիին ոսկեգոյն ձախտին վրայ յամբօրէն դրոշմեց
համբոյր մը , նշանածի մը համբոյրին պէս երկար ու
հրատուոր , եղբօր մը համբոյրին պէս անբիծ ու քաղցր :
Էրօնինի այնպէս թուեցաւ որ այդ համբոյրը մաք-
րած էր իջ՛ բոլոր պղծութիւնները... :



Մօսթի Բինչիոսի Վիլլան

Մյնուհետև էրօնին միակ մտածում մը ունէր. այն է կեսարը սպաննել :

Կեղտական բարի գիցողներուն վրայ հանդիտաւորապէս երգուած էր այդ բանը, ու չպիտի թերանար իր երգումին մէջ :

Ոչ մէկ բան պիտի խաղցեցնէր էրօնինը, գործը գնելու համար իր ծրագիրը, ու ոչ մէկ խայտառակութեան առջև չպիտի ընկրկէր ի հարկին :

Բայց ինչպէս պիտի հաւնէր իր նպատակին. ան կ'ուզէր որ Կայսրը անուանարկիչ ու բուռն մահով մը անհնչանար : Դաշոյնով մը ղինուած, իր պատգամին մէջ փողոտէ՞ր գայն... : Բռնակալը լաւ պատկանուած էր ու իրմէ պիտի կատկածէր. բայց այդ մահը չափ քաղցր, արագ ու տախակ կը թուէր էրօնինի... :

Վարձկան մարդասպաններու միջոցաւ սպաննել տար : Ո՞վ կրնար երաշխաւորել թէ ղինքը չպիտի մահնէին, սպանութիւնը կատարելէ առաջ :

Ոչ, այդ գործը պիտի կատարէր, յաջողութեան վրայ վստահ ըլլալէ յետոյ միայն :

Յաջողութեան հաւանականութիւնը աւելցնելու և ոսկի ղիգելու համար, որով խիղճերը կը գնուին, չըլթայագիծեց բոլոր կիրքերը, նախանձ ու ատելութիւն գրգռելով : Աւելի վարձկան ու ցօխական կեաց դարձաւ էրօնին : Իր գեղեցկութեան չնոր՝ ի հետզհետէ կ'աւելնար իր հարստութիւնը ու համբաւը : Ազնուականներ կը փճանային անոր համար : Հարկ

հաւաքներ ու մաքսաւորներ անոր համար կը գողնային ու պատիւնին կը կորսնցնէին, ասպետներ անձնասպան կ'ըլլային, որովհետև դրամ չունէին անոր գրգռանքները վայելելու համար, ու երկչոտ ըլլալուն, չէին կրնար ձեռք անցնել այն դանձերը զոր էրօնին վը պահանջէր մէկ համբոյրի փոխարէն :

Էրօնինի տեղ ուրիշներ պիտի գոհանային այդ փոխարէնով, քանի որ հռոմէական ազնուականութեան աղէտը դարձած էր ու իր չուրջը տարածած սուգը կ'հաւատարէր իր հայրենիքին թշուառութեանը :

Բայց կեսարի կեանքին աչք ունէր և հետզհետէ աւելի բուռն փափաք մը կը զգար վերջ տալու անոր կեանքին :

Իր տենդագին զգացումները հանդարտեցնելու և անդորրութեան մէջ մշակելու համար իր մարդասպանական ծրագիրները, որոշեց ատեն մը հեռանալ այն շքեղ վիլլայէն, զոր Սիրէնաիքի անթիհիւպատոս մը էրօնինի համար չինել տուած էր Բինչիոս լերան վրայ : Սէղալըինի մէջ, գետակի մը մօտ գտնուող և իրեն պատկանող գեղջկական տուն մը կը քաշուէր : Հազիւ թէ հոն տեղաւորուած, գահաւորակով պտտած ատեն էրօնին հանդիպեցաւ նահանգապետի գահաւորակին :

Մինչեւ այն ատեն էրօնին չէր հանդիպած այդ նահանգապետին, բայց յաճախ լսած էր կեսարի խօսիչը անոր վրայ :

Մարկոս Եունիոս Բրուտոս անուն երիտասարդ մըն էր ան, մօտաւոր ազգական կատօն Ուտիկէի. անոր համար կ'ըսէին թէ Կայիոս Յուլիոսի ապօրէն զաւակն էր... :

Անտարակոյտ, իր կարծեցեալ հօր գեղեցկութիւնը, յանդգնութիւնը և ուժը ունէր. բայց իր հօրեղբօր նկարագրին գլխաւոր գիծերը չեշտուած էին իր մէջ. Կա-

տօնի պէս Մարկոս Յունիոս ալ իմաստուն, փիլիսոփայ, ուղիղ և ստոյիկեան հոգի մը ունէր:

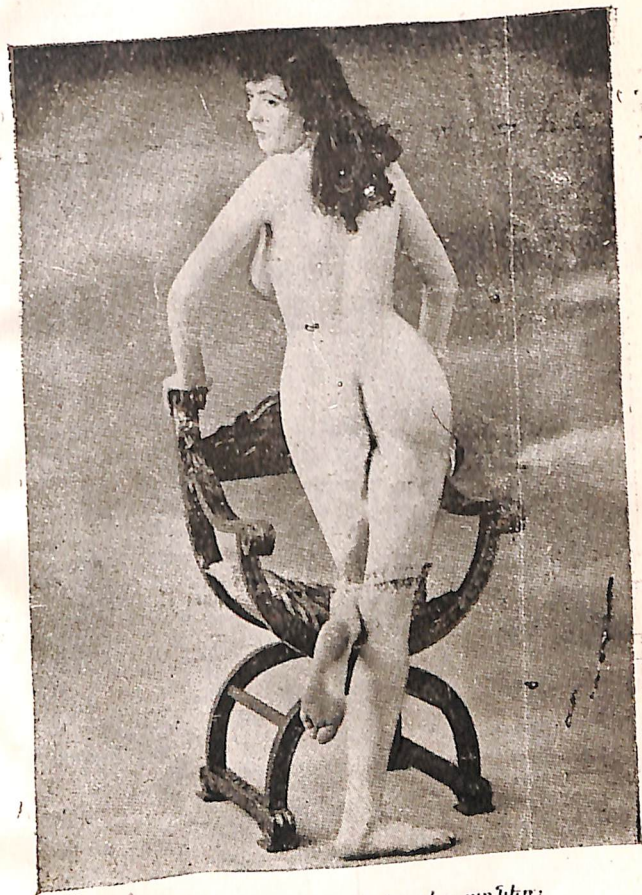
Թունդ հանրապետական մըն էր ան:

Էրօնին շատ մը ծերակուտականներու հետ յարաբերութիւն ունէր, որոնք մտերմական ու հնչտանքե ժամերուն չէին քաշուեր ազատօրէն խօսելու: Այսպէս, մանկամարդ կիներ Հանրապետութեան պլխաւոր անձնաւորութիւններուն էն թաքուն մտածումներուն իսկ վերահասու եղած էր, ու Մարկոս Յունիոս Բրուտոսի հանրային և անհատական կեանքի մասին խօսուածներէն տեղեկութիւն ունէր:

Էրօնին գիտէր թէ Բօմբէյի բարեկամը ըլլալէ յետոյ, կեսարի արարածներէն մէկը դարձած էր ան. կայսրը շնորհներով ողողած էր ու բացայայտօրէն կը պաշտպանէր զայն, որպէսզի իրեն հաւատարիմ մնայ. բայց Էրօնին նոյնպէս գիտէր թէ կայսեր փառասիրութիւնը զայրոյթ կը սրտաճառէր տիքթաթօրութեան այդ թըշնամիին:

Մանկամարդ կիներ նախազգացում մը ունեցաւ թէ Բրուտոս իրեն լաւ մեղսակից մը պիտի ըլլար, և անոր պիտի կրնար վստահիլ իր վրէժխնդրութեան դործը:

Մարկոս Յունիոս Բրուտոս զգաստ մարդ մըն էր. բայց Էրօնին այրերու մասին ունեցած փորձառութեան շնորհիւ գիտէր թէ ճարպիկ կին մը ինչե՛ր կրնայ ձեռք բերել այդ տեսակ բնաւորութիւն ունեցող անձերէ...: Շուտով յղացաւ իր ծրագիրը: Կարճ հրաման մը տրուաւ դահաւորակը տանողներուն, որոնք վարժուած էին առանկ խաղերու. անկում մը պիտի ձեւացնէին, գահաւորակը մեղմօրէն տապալելով ճամբուն խոփերուն վրայ: Սարուկներու կեղծ ճիշերը և ողբուկոծերը լսելով Բրուտոս ետ դարձաւ ու օգնութեան փութաց ցո-



Բրուտոսի հետ լսիրշ ձեւեր չէր առներ:

փուռիին, որ իբր թէ նուազած էր: Էթօնին զգեստի ճարտար տաճնուվրայութեան մը մէջ պէտք եղածէն աւելի ցոյց կուտար թաքուն գեղեցկութիւններ, ինչ որ գլխէ պիտի հանէր նուազ միամիտ ամաթէօր մը իսկ: Պահաւորակին թեւերէն մէկը կոտրած էր արկածին առաջ: Նահանգապետը բաւական ձախաւեր կերպով պնդեց որ Էթօնին չմերժէ իրեն առաջարկուած տեղը գահաւորակին մէջ: Նուազահանդէսէ կը դառնային առանձն: Սկսան խօսակցիլ:

Բրուտոս գիտէր թէ Էթօնին ինչ ազգեցութիւն ունեցած էր կեսարի վրայ...: Հիմա որ իր մօտ ունէր հմայիչ կինը, այն իրարանցումէն յետոյ, զոր պատահական կը նկատէր, իսկապէս ցաւ կը զգար առենօք Էթօնին բնակարանը չյաճախելուն համար կայսեր մարդոց հետ, թէեւ այս վերջինները կը հրաւիրէին զինքը մասնակցելու հոն տեղի ունեցած փառաւոր խրախճանքներուն ու ձօխ հացկերոյթներուն:

Իր կատարելիք գերին մասին անսովոր հասկացողութեամբ մը, Էթօնին իսկոյն գտած էր այն տկար կէտը, որով ազգեցութիւն պիտի գործէր նոր սիրահարին վրայ: Յայրատ դիրքերու, գրգռիչ ձեւերու և երկգլխի խոստումներու պէտք չէր զգար: Անոր մարմնին նուաճումը ընելէ առաջ, կուսած էր թէ նախ պէտք էր միտքը գրաւել, Սմէն բանէ առաջ ուղեց անոր բարեկամունին, սրտակիցը, խորհրդականը Ելլալ, այն գիտակցութեամբ թէ քիչ առենէն սիրունին պիտի դառնար:

Իր սկզբնական կրթութեան չնորհիւ, փիլիսոփաներու մասին հասկացողութիւն ունէր. առկէ զատ՝ բազմաթիւ ծերակուտականներու, բանաստեղծներու և մասառենագիրներու հետ յարաբերութիւն մշակելուն համար թեթեւ ծանօթութիւններ ունէր, ինչ որ կրնար սա պատ-



բանքը ընծայել թէ բազմակողմանի հմտութեամբ օժտուած էր :

Բրուտոս այն աստիճան սիրահարեցաւ Էբոնինի որ այլ ևս չէր կրնար ոչ իր գգացումները դատել և ոչ ալ վերլուծել իր խանդավառութիւնը :

Կեղտական աղիճը կատարելապէս նուաճած էր խտակրօն ու մաքրակրօն ստոյիկեանը : Բացարձակ տիրապետութիւն մը ունէր անոր վրայ . Նէմէսիսի գործը պատրաստուած էր . Էբոնին վերջապէս ձեռքին մէջ ունէր վայրագ, անողոք վրէժխնդրութեան գործիքը զոր այնքան երազած էր . . . :

Այնուհետեւ Էբոնին կրցաւ դիւրութեամբ Բրուտոսի մէջ մշակել իր քինախնդրութիւնը , ուղածին պէս կերտել իր ոխն ու վախը , հաւասարութեան համար ունեցած սէրը և տիքթաթորութեան դէմ սնուցած ատելութիւնը արծարծել , Կեսարի մէջ հրամանշել թշնամի մը , որ երգուած էր խեղդել ու մարել հանրապետական ազատութիւնը նորածին կայսերապաշտութեան ծիրանին տակ :

Այո՛ , Կեսար անսահման փառասիրութիւն մը ունէր և Հռոմայեցիները կ'ենթարկէր ստրկութեան էն ահուկի վատնգին , որուն երբեք մատնուած ըլլային Բրէննոսի և Աննիբալի յաղթանակներէն յետոյ . . . :

Բրուտոս ի՛նչ կապով ալ միացած ըլլար Կեսարի հետ , անոր պէս մարդ մը , Կատօնի աշակերտ մը պէտք չէ թողուր որ բռնաւորը շարունակէր իր յաղթական դնացքը , որ աղիտարեր պիտի ըլլար երկրին մեծութեան ու ապահովութեան :

Այսպէս , Բրուտոսի սրտին մէջ ընդվզումի սերմը կը ցանէր , որ ահարկու և արիւննոտ բողբոջումով մը պիտի փթթէր ընդհուպ :

Փաժտնակն ալ իր գործը պիտի տեսնէր , ու ալեւ

վստահ թէ իր թորած թոյնը աւեր պիտի սփռէր , Էբոնին Հռոմ դարձաւ , Բրուտոսը ձգելով իր զայրոյթին ու կատաղութեան մէջ : Եթէ Բրուտոս չկարենար զրկուիլ իր քաղցր ներկայութենէն—ինչպէս կը խորհէր Էբոնին իրաւամբ—ընդհուպ պիտի միանար իր տարվ ունիին , ու այն ատեն մանկամարդ կնոջ ուրիշ բան չէր մնար ընել եթէ ոչ անոր ձեռքին մէջ դնել դաշոյնը , սնդարմանք լին գործադրելու համար , որուն յատկացում էր արդէն Բրուտոս :

Կեսար իր դիմակը նետած էր յանկարծ . իր միապետական յոյսերը գաղտնիք մը չէին ալեւս . բոլոր գործերը մէկ նպատակ ունէին միայն , այն է Տիեզերքի բացարձակ , միակ , ամենազօր տէրը , վեհապետը դառնալ :

Մնաց որ , Հռոմէացի ժողովուրդը հասունցած էր ստրկութեան համար :

Կաշառակեր , խաղամոլ ու պարգեւ առնելու վարժուած խուժանը Կեսարի անունով միայն կ'երգնուր , կը ծափողջունէր փողոցէն անցած ատեն , ետեւէն կ'երթար Ծերակոյտ դաջած պահուն կամ պալատ վերաբարձած միջոցին , որ հագարէ աւելի զինուորներով պահպանուած էր , պատրաստ՝ կայսեր համար կոտորուելու : Այսպէս , ամէն անգամ որ Կեսար դուրս ելլէր , ի պատիւ իրեն հանդէսներ մը կ'ըլլային :

Իշխանութեան գլուխ գտնուողները , այն է Պրօտորեանները , զոր իրարու ետեւէ հարստացուցած էր Կեսար , իր ստրուկները , իր մէկ բանը դարձած էին , պատրաստ ամէն ինչ ընելու , էն դէշ հաւանականութիւնները նկատի առնելով , որպէսզի կայսեր վերին իշխանութիւնը ապահովուի :

Ծերակոյտը Կեսարի ոտքերուն առջև կը գտնուէր . ամբողջ աղնուակաւութիւնը , վատ ու կամազուրկ ,

ամէն տեսակ չափազանցութիւններով վարկարեկ եղած, քձձութեան ու ստրկութեան մասին իրարու հետ կը մրցուէր, Կեսարի հաճելի թուելու համար, ու կը ցանկար անոր հնազանդիլ միայն...

Կայսեր իրաւունք չէին տուած միթէ իր անկողինը կանչելու բոլոր այն կիները որոնք կըրցած էին հաճելի երեւալ անոր:

Չափը անցած էր ա՛լ:

Իրիկուն մը, Բրուտոս հասաւ Բինչիոսի վիլլան, ուր կը գտնուէր Էրօնին:

— Բաժակը կը յորդի, գոչեց Բրուտոս, ներս մըտնելուն պէս: Ո՛վ ո՛րեւի ներշնչող, դուն որ ինէ աւելի լաւ կը ճանչնաս զիս, չպիտի՞ օգնես ինծի, տապալելու համար այն բռնապետը որ այլասերած Հռոմի վրայ պիտի իշխէ:

— Որո՞ւ մասին կը խօսիս, կեղծեց Էրօնին դարձմանքով:

— Կեսարի մասին:

Էրօնին սարսուռաց. վերջապէս ժամը հնչած էր իր յամր ջանքերուն պտուղը քաղելու...: Բայց եթէ շտաւածապարէր, իր զրդապատճառը պիտի հասկցուէր և այնքան լաւ նիւթուած գաւազրութիւն մը անյաջողութեան պիտի մատնուէր:

Էրօնին սրտին տրոփումները զսպելով առաքեց.

— Բրուտոս, չե՞ս վախնար այդքան զօրաւոր անձի մը վրայ յարձակում դործելէն:

— Միայն ես չեմ որ մեզ անպատուող շարաւին համար ամօթ կը դգամ: Եթէ ուզես ապաստան ընծայել ինծի և բարեկամներուս, քու բնակարանիդ մէջ է որ պիտի խորհրդակցինք այն միջոցներուն վրայ որով պիտի ազատագրուին խիղճերը ու մօտալուս բռնակալութեան գէժ խոչընդոտներ պիտի հանուին: Հոս խնջոյք

ալ պիտի տանք այդ նպատակով, ու ոչ ոք չպիտի Կասկածի այդ մասին:

— Բրուտոս, իմ ամբողջ անձիս պէս տունս ալ քուկը է, պատասխանեց Էրօնին:

Երջանկութիւնը պատեց մանկամարդ կնոջ ամբողջ լիութիւնը, խորհելով որ հայրենիքի համար մեռած դիւցաղուններու երկնային բնակարանին մէջ վերսէնծէթօրիքս գոհ պիտի մնար իրմէ:

Այդ իրիկուն իսկ, Կայիոս և բոլոր անկեղծ ուամկաւ վարները— ինչպէս նաև սովալլուկները զոր կեսար ժողցած էր նպատաւորել իր առատաձեռնութիւններով Մօն Բինչիոսի վիլլան կը հաւաքուէին, ու հանդիշաւոր երդումով մը յանձն կ'առնէին փրկել Հռոմը և հանրապետութիւնը:



Գ Լ ՈՒ Ն Է.

Դաւադրութիւնը

Էրօնինի տան մէջ կատարուած խորհրդածողովը որքան ալ գաղտնի ըլլար, դարձեալ անգաղտնապահութիւններ եղան, որովհետեւ ամէն կողմ մատնիչները չէին պակսեր: Ուստի Կեսարի իմաց տրուեցաւ եղելութիւնը: Բայց իր յարաձուն ժողովրդականութենէն կուրացած, անխոհեմ կայսրը արհամարհեց նկատի առնել.

Իդոս ամսուան մէջ առաւ մը, երբ Կեսար իր բնակարանէն դուրս կ'ելլէր, կինը վրան վազելով, ըսաւ.

— Յուլիոս, մի' հեռանար, որովհետեւ դէշ նախադգացումներ ունեցայ...: Այս գիշեր, մատանջուած, անկողնիս վրայ ելայ նստայ շարունակ, և անաբեկիչ երազներ խանգարեցին քունս, երբ հազուադէպ կերպով կը փակէի աչքերս...:

Բայց Կեսար կարեկցութեան ժպիտով մը և մեղմ ծաղրանքով մը ըսաւ.

— Մի' վախնար բնաւ. իմ օրերուս թելը այնպիսի թանկագին մետաղէ մը չինուած է որ Պարկաներու միլրատները կարող չեն կտրելու զայն:

Ոչ մէկ բան կրցաւ արգելք ըլլալ որ Կեսար ճամբան չշարունակէ:

Կայսրը վստահութիւն ունէր իր պատրիկներուն, այն բազմաթիւ պաշտպանեալներուն վրայ, որոնք ամէն տեղ իրեն կ'ընկերանային. նոյնպէս վստահ էր ծերակուտականներուն հնազանդութեան մասին. ինչ

կրնար պատահիլ, և ո՞ր մահկանացուն յանձնապատասխանութիւնը պիտի ունենար յարձակելու Կեսարի վրայ, որ Հռոմայեցիներուն կուռքն էր:

Ուստի կայսրը Ծերակոյտ գնաց վստահալից, և ըստ սովորութեան, ճամբուն երկայնքը ընդունուեցաւ ներքողներով և գձուձ շողմանքներով:

Սակայն, Ծերակոյտի սեմը անցնելուն պէս, Կեսարի համար սկսաւ Գողգոթան, որուն պատկերը գըտած է իր անմոռանալի էջերուն մէջ:

Կեսար գեռ նոր նստած էր, երբ դաւադիրները Նըջապատեցին զայն, քաղաքավարական այց մը տալու պատրուակով: Յանկարծ, Կիմբէր Տիլլիոս, որ նախաձեռնարկ ըլլալու պաշտօն ունէր, Կեսարի մօտեցաւ չնոր՝ մը խնդրելու համար. բայց կայսրը հուզեց լսել զայն և նշանացի հասկցաւ որ ուրիշ ատեն մը յայտնէ իր աղերսը. ծերակուտականը Կեսարի պատմութեանը բռնեց երկու ուսերէն:

— Բռնութիւն է ատ, գոչեց Կեսար...:

Նոյն պահուն Քասքա, որուն կոնակ դարձուցած էր կայսրը, վիզին վարի մասէն վիրաւորեց զայն:

Կեսար զինքը հարուածող թեւը բռնելով հերիւնին միջոցաւ ծակեց զայն. յետոյ ուղեց խոյանալ. բայց ուրիշ վէրք մը կատեցուց կայսրը, ու ան ընդհուպ տեսաւ որ ամէն կողմէ դաշոյններ կը բարձրանային իր վրայ...:

Այն ատեն Կեսար պատմութեանով ծածկեց գլուխը, ձախ ձեռքովը զգեստին մէկ մասը սրունքներուն վրայ բերաւ, որպէսզի իր մարմնին ստորին մասը ծածուկի, ու պատշաճօրէն գետին փռուի...:

Կեսար քսանքերեք հարուած ստացաւ...: Առաջին հարուածին՝ հեծեծիւն մը միայն արձակեց, առանց բառ մը արտաբերելու...: Սակայն քանի մը մատենագիր-

ներ կ'ըսեն թէ կեսար տեսնելով որ Մարկոս Բրուտոս ալ իր վրայ կը յառաջանար, յունարէն ըսաւ .

— Դո՛ւն ալ, զաւակս . . . :

Կայսրը գետին իյնալէն յետոյ՝ ամենքն ալ խոյս տուին :

Ու կեսար առանձին մնաց խողխողուած և արիւն-նաթաթաւ, Պոմպէյի արձանին առջեւ, իր պարտուած մրցակիցը, որուն անարտայայտիչ աչքերը կը շողային կարծես, նախճիրի ու սպաննութեան այդ տեսարանը դիտելով :

.

Եւ ահա՛, յանկարծ, աստիճանատախտերուն ստուրորը, ցած դրան մը վարագոյրը մէկդի առնուեցաւ ու մարդկային ձեւ մը ցցուեցաւ հոն : Փողարկուած կին մըն էր. սայթաքող քայլերով ան յառաջացաւ գէպի կեսարը, երկարօրէն դիտեց զգեմոնուած հսկան . յետոյ շատ մօտիկցաւ անոր ու քօղը վրայէն նետեց :

Օրհասական կեսար իր վրայ հակած դէմքին դի-ծերը յիշելով միտքը պայծառացաւ ըսպէ մը :

Կայսրը տեղէն ելաւ, զարհուրելի ցնորքի մը մատ-նուած կարծես :

Յետոյ, այդ կատաղի ու զարհուրելի կինը կեսարի ուսերէն բռնելով վայրագօրէն, ճիշդ իր առջեւ դրաւ զայն ու երեսն ի վեր աղաղակեց դո՛ւնակ կատաղու-թեամբ մը ու ատելալատ բերկրանքով .

— Յիշէ՛ Սէյիայի գիշերը :

Կեսար, սարսափէն համրացած, կը հոնդար ու ա՛լ աւելի կը գունատէր, մինչ ապակեփայլ աչքերը կը խոշորնային սարսափի տպաւորութեան տակ :

— Բրուտոս չէ որ քեզ սպաննած է, յարեց խղճի ուրուականը, այլ ես : Սյո՛, աս իմ ձեռքովս միայն՝ ա-գետալի հարուածը իջեցուցի, որով միեւնոյն ատեն լու-

ծեցի վրէժը Կալլիոյ և Վէրսէնժէթօրիքսի . . . : Ու հիմա գիտես թէ որո՛ւն կողմէ և ինչո՛ւ համար կը մեռնիս, ո՛վ դահիճ, քու զոհերուդ արիւնը թող խեղդէ քեզ և յաւիտենական խաւարին մէջ թո՛ղ քու վրադ ցայտէ միշտ :

Կինը, ամուր ձեռքով մը, Բրուտոսի դաշոյնը քա-շեց լայնափեռեկ վէրքին մէջէն. արեան սև ալիք մը պոռթկաց . . . : Կեսար ուղեց խօսք մը արտաբերել, բայց երբ բերանը բացաւ, խռպոտ հեծեծիւն մը միայն ար-ձակեց, և ահա՛, լքուած դիակի մը պէս, աստիճաննե-րուն վրայ գլտորեցաւ, ուրկէ յամրարար կը հոսէր կարմիր առուակ մը . . .

Այն ատեն, այլակերպած ու խելայեղ, էրօնին, կեղտական աղիճը անհետացաւ այնպէս ինչպէս որ եկած էր, իր քօղին տակ տանելով մահացու գէնքը, որուն վրայէն դեռ կը վազէր գարշելիին արիւնը :

Այդ պահուն, Տիբերի ամայի տփերուն վրայ կը թափառէր Բրուտոս, անլուսին գիշերուան մը մթու-թեան մէջ, երբ ուրուականներ ու հրէշներ կը ցցուին կարծես. ան ըստ բախտի կը յառաջանար, սանդարա-մետական գիցուհիներուն կողմէ հալածական :

Օրհասական կեսարի ցաւագին ճիշդ տակաւին կը բզկար ականջներուն մէջ :

— Դո՛ւն ալ, զաւակս . . . :

Խղճի խայթը կը պաշարէր Բրուտոսի հոգին ու բա-նականութիւնը կը դեղեւէր . . . :

Իրաւունք ունէ՛ր այդ բանը ընելու :

Կեսար իր սիրեցեալ զաւակին տեղ դրած չէ՛ր գին-քը . . . : Կեսարի չէ՛ր պարտեր միթէ իր դիրքը, որքան ալ անկարեւոր ըլլար ան . . . : Վստա՛հ էր կեսար իր բուն հայրը չըլլալուն վրայ . . . :

Ահա ելի անձկութիւն . . . :

Հիմա ձայն մը կը հալածէր զինքը, կրկնելով .

— Հայրասպան... : Հայրասպան... :

Բրուտոս կ'ողորէր... կը փորձէր ինքզինքը արդարացնել :

Ինչպէ՞ս պիտի ըլլար ատիկա... : Հանրապետութեան փրկութիւնը և Հռոմի ազատութիւնը ձեռք բերելու համար միթէ պէ՞տք չկար բացառիկ միջոցներու : զիւցազնական գերմարդկային որոշումներու :

Կեսար կ'ուզէր բռնաբարել օրէնքները... ստրկացնել ժողովուրդը... : Ան կուզէր թագաւոր հռչակել տալ ինքզինքը... :

Միթէ ամէն ինչ զէպի հոտ չէ՞ր մզեր զայն : Զեռքերը ինքնին չէին յառաջանար պէպի գերութեան շրջութաները... :

Բրուտոսին կ'իյնա՞ր Հռոմը ազատելու գործը, հաւանակ քաղաքացիներու կամքին : Բուռն միջոցներու դիմելէ առաջ, սպառա՞ծ էր իրաւունքին և համոզումին ընծալած բոլոր փաստերը, ետ կեցնելու համար Կեսարը իր փառասէր ծրագիրներէն :

Սակայն Կեսարի վերագրուածները ճշմարիտ էին միթէ :

Օ՛հ, ի՞նչ չարչարանքի... ի՞նչ ահռելի անձկութեան մատնուած էր Բրուտոս... :

Մութին, հովին, փոթորիկին մէջ, սառուցին ու կարկուտին տակ, որոնք զէմքը կը մտրակէին, Բրուտոս կը թափառէր անզգայ, ներքին և սպառիչ տենդի մը ենթակայ :

Յանկարծ տազնապալից յիշողութեան առջև պատկեր մը ներկայացաւ .

— Էրօնին... :

Նրբամիտ կալուհիէն, քուրմերու գիտութեամբ և փիլիսոփաներու իմաստութեամբ սնած կեղտական աղի-

Այս գլխեր, մատանցուած, անկողինի վրայ եղալ նստող շարունակ



ձէն զատ ոչ ոք կրնար լաւագոյն կերպով լուսաւորել Բրուտոսի խիղճը, դատողութիւնը ուղղել, վախերը փարատել և օիրտը հանդարտեցնել...:

Եթէ երբեք իր ամբողջ բանականութիւնը անդոր էր հողեկան հանգիստ պարգեւելու, գէթ Էբօնինի շուրջիցի մտքմտիւն չքեղութիւնը, հոլանի ստինքներուն առուգութիւնը, հրացայտ գրկախառնութիւններուն արբշուանքը, մէկ խօսքով՝ այդ դիւթիչ Էբօնինի ամէն մէկ շարժումէն ծորած հեշտանքը պիտի կարենար Բրուտոսի մէջ լոռեցնել մեղադրանքի ու սուգի անարկու ձայնը, որ շարունակ ուղեղին մէջ կը կռանէր սա ցնոքեցուցիչ վանկերը:

— Եւ դուն, ո՞վ անբան... եւ դուն, ո՞վ անբան:

Վարժութեան ուժէն մղուած, Բրուտոսի քայլերը յառաջացան մինչև Մօնթէ-Բինչիոս. Էբօնինի վիլլան մօտերը կը գտնուէր...: Հոն վազեց:

Սեմին վրայ, ուր լատինական ջոջ տուներու մօտ գաիքին մէջ արձանագրուած կ'ըլլար քաղի քանդակ (զգուշացիր շունէն) խօսքը, վերակացուն Բրուտոսը ընդունեց առանձնաշնորհուած հիւրի մը պէս: Բրուտոս ամալի հիւրասրահէն անցաւ ու ներքնարածինը մտաւ հակառակ իր սովորութեան...:

Ան գիտէր տան բոլոր մասերը. եռանկողին ճաշասրահը թափուր էր. անտարակոյս, Էբօնին իմացած ըլլալով դէպքը, նախընտրած էր այդ օրը չընդունիլ իր բազմաթիւ հիացողները, ազատագիրները՝ ու հացկատակները. վստահ ըլլալով որ աւելի ներսերը պիտի գտնէր Էբօնինը, դէպի մեռելական ոնենակը ուղղուեցաւ Բրուտոս...:

Ծիրանեգոյն վարադոյրը վեր առաւ, ու կարծրութիւն մը յանկարծ գունաւորեց հիւժած դէմքը:

Ոսկեգրուագ լամբարի մը խորհրդապահ լոյսին տակ



ասիական երկիրներու խնկաւէտ իւզով լցուած, արծաթէ քանդակազարդ ու մարգարտայեւ մանճակալին վրայ էրօնին փուռած էր առանց քողի, առանց ծածկոյթի, և իր սպիտակաթոյր մերկութիւնը ճաճանչագեղ արատ մը կը ձեւացնէր դողդոջուն բոցին արձակած կրփալոյսին մէջ...:

Կարծես կը քնանար էրօնին...:

Կալլուհին շրթունքին վրայ կը թափառէր անճառ երանութեան, գերմարդկային հեշտանքի ժպտ մը, ինչպէս նկարիչները կ'ընծայեն աստուածային Աֆրօտի-թի. շրթունքի շտրհալի շրջագիծը էրօսի նուիրական աղեղին կորութիւնը ունէր...:

Բրուտոս ալ ժպտեցաւ:

Այդ հրաշագեղ մարմինը տեսնելուն պէս, խղճի խայթի ու տարակոյսի բոլոր տարած ստուերները անհետացան հրատուր մտքէն...: Ահա՛ մխիթարող կինը, որուն սէրը ապրելու ուժ պիտի պարգեւէր, թերեւս խաղաղութիւն ու երջանկութիւն պիտի ընծայէր Բրուտոսի...:

Ան մօտեցաւ... ծռեցաւ... ու յանկարծ արձակեց վիրաւոր անասունի մը շոսկալի աղաղակը, սարսափի, անձկութեան ու յուսահատութեան աղաղակը...:

Էրօնին աւտուածային կուրծքին մէջ մխրճուած էր պողպատէ չեղբ մը մինչեւ բռնատեղին...: Երկու ձեռքերով վերքին մէջ բռնած էր դաշոյնը... հաղիւ արիւնի քանի մը կաթիլներ, զոր թանկարժէք մանեռ-կի մը սուտակները կարծեց Բրուտոս, կը բաւարարէին էրօնին վարդագոյն ու խարտեաշ մորթը...:

Ու Բրուտոսի ակնակապիճներէն դուրս ցցուած աչքերը ճանչցան այն դաշոյնը, զոր ինք մխած էր Կեսարի սրտին մէջ...:

Բրուտոս, գազանի մը պէս երկար կռիւն մը ար-

ձակելով, խոյս տուաւ, անհետացաւ ու մթութեան մէջ սորատուղուեցաւ, առանց ըմբռնելու այդ կամաւոր մահուան վսեմ մեծութիւնը, առանց երեւակայիչու այն գերագոյն բերկրանքը, զոր իր ոճիւրը պատճառած էր կեղտական աղիճին՝ այլեւս իր երդումէն արձակ-ուած, առանց մտքէն անցնելու այն ահելի դաւը, որով ինք, Բրուտոս, անգիտակից վրիժառուն եղած էր խաբուած վէրսէնժէթօրիքսի և անդամատուած Կալլիոյ:

Վ Ե Ր Ձ



Ամեն կողմ փնտեղե՛ք

” Լ Ե Ր Ա Ն Ո Գ Ի Ա Ն

Հայկական կեանքէ զգայացունց վեպը

բուն մէջ պիտի գտնէք վերջին պատերազմի միջոցին
ԻՅԹՈՒՆԻ, ՍՈՒԻՅՏԻՍԻ, ՎԱՆԱՅ և ԷՐԶՐՈՒՄԻ
պտտամբութիւններուն մանրամասն նկարագրութիւնը

Գին 5 դր.

Կը հրատարակուի պրակ առ պրակ

նտուցէք լրագրութեաններէն և գրութեաններէն

« Ի Գ Ն Ա Տ Ա Ղ Ա Ն »

Ամէն չարժու. կը յանձնարարենք կարգալ կուսակա-
նակի երգիծաբերը. « Ի Գ Ն Ա Տ Ա Ղ Ա Ն », արտակարգ
սուղակութեամբ և խիստ զեղեցիկ ծաղրանկարնե-
րով ստացած. գին 5 դր. :

Ր Ե Ի Ե Ա Ն Ե Ի Ը Ն Կ.

ՊՈԼԻՍ, ՍԻՐՔԷՃԻ, ԿԻՒՆԷԾ ԽԱՆ

Կոնսնի — Ընդհ. Ապամովագրութիւն. — Արտա-
նով. — Ներամով. — Ներկայացուցչութիւն:

ՄՕՏ ՕՐԷՆ

“ԱԶԱՏ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԿԻ ԹԻԻ-2”

Զգալացունց եւ սիրային վեպ մը՝ նոյնպէս գեղա
ուեսական լուսանկարներով

ԳԻՆ 40 ՂՐԺ.

Էդրոնասեփ Յակոբ Աբրահամեան
Պապը Ալի, Ռեփս ԷՅ. Խան:

Արց.

2

2029

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1781509

2029